ФИФЫ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ПЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№31 (23.189) • 2016 гъэм мазаем (февралым) и 20, щэбэт • Тхьэмахуэм тхуэ къыдокI • И уасэр зы тумэнщ • adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

ХэкIыпIэхэр къегъэлъагъуэ

● Дыгъуасэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Юрий КЪБР-м и Парламентым Зэрызыхуигъаазэм теухуа зэIущIэ дыгъуасэ екIуэкIащ. Абы хэтащ щIыналъэ унафэщIхэр, депутатхэр, Iуэхущапlэ зэмылIэужьыгъуэхэм я лIыкIуэхэр.

ПСОМ ЯПЭУ КЪБР-м и Iэтащхьэм къыхигъэщащ республикэр, къэпщтэмэ, къэрал псор ди зэманым гъэунэхуныгъэщIэхэм зэрыIууар икIи къэрал унафэщIхэм абы хэкIыпIэу къыхуагъэуцыфым цIыхухэм я псэукIэр зэрелъытар. КIуэкIуэм къызэхуэсахэм ягу кIигъэкIыжащ Урысейм и Президент Путин Владимир УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым зыщыхуигъаазэм къыхигъэщар: «Къэлэнхэм дыпэлъэщыфынущ къару зэгъэуIуакIэ. Си фIэщ мэхъу, дызэкъуэувэу гугъуехьыр къызыхэкIыр нэсу къыдгурыIуэмэ, сытри къызэрызэдэкIыфынур. Абы ди тхыдэр и щыхьэтщ».

КIуэкIуэ Юрий къытеувыIащ 2015 гъэм республикэм щызэфIэкIа лэжьыгъэм. Псом хуэмыдэу Iэтащхьэр арэзы текъуащ социальнэ Iэнатlэм игъуэта зыужьыныгъэм. Абы къыхигъащащ узынщагъэр хъумэнымрэ егъэджэныгъэмрэ зегъэужьыным теухуа программэхэр гъэзэщIа зэрыхъур.

- Сабий гъэсапIэхэр зэпэуфыдауэ щымытын папщIэ лэжьыгъэшхуэ щокIуэкI республикэм, бынунагъэушхуэхэмрэ зыльэмыкIхэмрэ гулъытэ яхудощI, спортым зэрызедгъэужьыным, нэгъэущI Iуэхугъуэ куэдми мы зэманым жыджэру долажь. ФIыщIэ зэрыщIыну сыхуейт зи лэжьыгъэр IэхъуэтегъэкI къыхэмыкIыу езыхьэкIхэм, къэрал унафэщIхэм, псом хуэмыдэу УФ-м и Президентым и лIыкIуэу КIИФЩI-м щыIэ Меликов Сергей сыт щыгъуи дэIэпыкъуэгъу къызэрытхуэхъум папщIэ, - жиIащ къэпсэлъам.

КIуэкIуэ Юрий щхьэхуэу къытеувыIащ хамэ къэрал къращхэр щIыналъэм къыщыщагъэкIэжмкIэ зыхуэIэкIыным теухуауэ республикэм хуэзфIэкIыным. Щапхъэу КЪБР-м и Iэтащхьэм къихьащ щIыналъэм езым хущхуэ зэмылIэужьыгъуэхэр, налмэс Iэмэпсымэхэр, ток кIапсэхэр, щIэупщIэ зиIэ нэгъэущI хъэпшыпхэри къыщIэзыгъэкI Iуэхущапlэхэр зэриIар. КIуэкIуэ Юрий къыхэзгъэкIыжащ Урысейм и Президент Путин Владимир УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым зыщыхуигъаазэм къыхигъэщар: «Къэлэнхэм дыпэлъэщыфынущ къару зэгъэуIуакIэ. Си фIэщ мэхъу, дызэкъуэувэу гугъуехьыр къызыхэкIыр нэсу къыдгурыIуэмэ, сытри къызэрызэдэкIыфынур. Абы ди тхыдэр и щыхьэтщ».

КIуэкIуэ Юрий къытеувыIащ 2015 гъэм республикэм щызэфIэкIа лэжьыгъэм. Псом хуэмыдэу Iэтащхьэр арэзы текъуащ социальнэ Iэнатlэм игъуэта зыужьыныгъэм. Абы къыхигъащащ узынщагъэр хъумэнымрэ егъэджэныгъэмрэ зегъэужьыным теухуа программэхэр гъэзэщIа зэрыхъур.

- Сабий гъэсапIэхэр зэпэуфыдауэ щымытын папщIэ лэжьыгъэшхуэ щокIуэкI республикэм, бынунагъэушхуэхэмрэ зыльэмыкIхэмрэ гулъытэ яхудощI, спортым зэрызедгъэужьыным, нэгъэущI Iуэхугъуэ куэдми мы зэманым жыджэру долажь. ФIыщIэ зэрыщIыну сыхуейт зи лэжьыгъэр IэхъуэтегъэкI къыхэмыкIыу езыхьэкIхэм, къэрал унафэщIхэм, псом хуэмыдэу УФ-м и Президентым и лIыкIуэу КIИФЩI-м щыIэ Меликов Сергей сыт щыгъуи дэIэпыкъуэгъу къызэрытхуэхъум папщIэ, - жиIащ къэпсэлъам.

КIуэкIуэ Юрий щхьэхуэу къытеувыIащ хамэ къэрал къращхэр щIыналъэм къыщыщагъэкIэжмкIэ зыхуэIэкIыным теухуауэ республикэм хуэзфIэкIыным. Щапхъэу КЪБР-м и Iэтащхьэм къихьащ щIыналъэм езым хущхуэ зэмылIэужьыгъуэхэр, налмэс Iэмэпсымэхэр, ток кIапсэхэр, щIэупщIэ зиIэ нэгъэущI хъэпшыпхэри къыщIэзыгъэкI Iуэхущапlэхэр зэри

Мазаем и 23-р Хэкум и хъумакIуэм и махуэщ

И унэцIэр тетщ

Дуней псор зыгъэпIейтея, бэлыхь хэзыдзауэ щыта нэмыцэ фашист зэрэпхъуакIуэкIэр и гъэзэм изыужIыхьыжу ТекIуэныгъэ Иныр кьытхуэзыхьа совет заулIхэм зэрахьа лIыгъэмрэ къагъэлъэгъуа хахуагъэмрэ къэралым и тхьдэ кьулейм дыщэпсКIэ хатхащ. Ди Хэкум и щхьэхуитыныгъэм щхьэмыгъазэу щIэзэуахэм, абы папщIэ зи псэр зытахэм ящышщ Сэрахъэ Хьэжбий ТIэIиб и къуэр. Фронтым щыкIуам абы и ныбжьыр илъэс пщыкIуб ирикъуа къудейт. 1942 гъэм и фокIадэ мазэм Iэщэ къэзыщта адыгэ щIалэр зауэ гуущIэгъунишэм и мафIэ лыгъэм куэдрэ щIэныпщIащ, ажалым и нэгум Iэджэрэ иллъащ.

ДЗЭ ПЛЪЫжЬым и командирхэр щагъэхьезыщ курс кIэщIкэр кьиуха нэужь, кьыIэщIалъхьа взводым щыщхэм щапхъэ яхуэхъуу бий ерум ерыщу пэщIэтащ. Кавказ Ищхьэрэ, Ещанэ Белорус фронтхэм хэту, абы и гупым лыгъэшхуэ зэрихьэу, Коммунист, гвардиеуи и лейтенант Сэрахъэ Хьэжбий командир нэхъыжьхэми, зауэлIхэми фIыуэ кьалъагъурт, пщIэшхуэ кьыхуащIырт. Ныбжьэгъугъэр зэрагъэпэжым зауэм и хьэлъэр ящиГъэнсынщIэрт, кьару кьахилъхьэрт, текIуэныгъэм нэхъри хуиГъэпабгъэрт, апхуэдэу зэрыпхъуакIуэхэм щыхьэрабгъу лъэпкъ зэрыхуэмыIэм и псэкэр гъунэгъу зэхуэщIырт. ЛIыгъэм и щапхъэ кьагъэлъагъуэу хэкIуадахэм яль щIэжыныр кьалэн наIуэу кьалъытэрти, я губжьыр лейзехьэхэм тракъутэрт, я фIэщхьынигъэр IэщэкIэ щIагъэбыдэу.

Сэрахъэм и взводыр зыхэт 32-нэ гвардие Таман фочауэ дивизием 1942 гъэ лъандэрэ фашистхэм удыпсыпхъуэ ирадзырт. Iуэ зэхуэу гущIи кьанэрэзыкIэм биИм хэщIыныгъэ ирамыту - зэрыпхъуакIуэхэр зэтраукIэрт, я техникэр зэхакъутэрт, лъэшуебгъэрыкIуэрти, гъэр кьащIырт. Ирахужьэжауэ Хэкум щрахужьми, кьаруушхуэ зэхуахьэсырти, кьапэщIэуэврт. 1945 гъэм шыщхьэулым и 18-м кьыщыщIэдзауэ и 25 пщIондэ нэмыцхэм я ебгъэрыкIуэныгъэ щащI дивизэм и закъуэ зэтрИIыгъащ, биИм и сэлэтрэ ощицру 1180-м щIигъу яуклащ, танкрэ топу 55-рэ, бронетранспортрёу 3, автомашинэу 17 якъутащ. Курп Ищхьэрэ кьуажэм щыщ щIалэм командир Iэзэу зыбкIигъэльэгъуати, нэхъ кьалэн гугъуэгр пщэрылъ кьащащIырт. Апхуэдэ дзыхь зэрагъэзэр и кьэухрэ и акъыпкIэ зауэм и Iэнатlэ щхьэхуэхэм текIуэныгъэ пыухьэхьэ щIэныгъэ щыIэхьэхэр. Сэрахъэм зауэлIэкIэр тригъэгушхуэ кьудей мыхъуу, ахэр зэрихьумэным яужь итт, абыкIэ щыIэ Iэмал гъэунэхуахэр ягу кьигъэкIыж зэпытт. Апхуэдэ щIыкIэкIэ щIыхупсэ куэд жьалым кьыIэщIихащ. Зэрихьа лIыгъэмрэ езым и щхьэкIэ кьигъэлъэгъуэ Iэзагъэмрэ папщIэ, 1944 гъэм и щыщхьэулIу маззм Багъуэ Плъыжь орден кьыхуагъэфащагъ, ар и бгъэм хэлъу КъуэкIыпIэ Пруссием нэсауэ, а щIыпIэм фашистхэр щыхигъащIэрт.

И унагъуэмрэ и Iыхьлыхэмрэ игу кьэкI зэпытт. И тхыгъэ кIэщIхэм щыжиIэрт зауэр и кIэм зэрынэблагъэр, 1942 гъэм и фокIадэм хэкIуда и адэм и лъэр зэрищIэжар, текIуэныгъэр кьахьу мыгувэу игъэзэжыну зэрыщыгугъыр. Ауэ Курп Ищхьэрэм щыщ офицер щIалэм ар кьыхуухатэкъым – 1945 гъэм щIышылэм и 17-м игъэта уIэгъэ хьэлъэм кьелакъым, кьыкIэлъыкIуэ махуэм ихьащ.

Къэрал дамыгъэ абы зэрыхуэфащэмкIэ дивизэм и командир, гвардием и подполковник Толстухиным щышылэм и 29-м Iэ зыщидза тхылъым щыжиIэрт:

- Къуэрыдзэ Пруссием и Вальтеркемен кьалэм и Iэшэлъашэм биИм щиууэ быдапIэр кьыщытщтэм, ныбжьэгъу Сэрахъэм и взводыр я щытIым теуэри, фашистхэр дигъэкъэбзыкIащ. ЗыкъащIэжу, плIэнейрэ кьебгъэрыкIуами, кьикIуэтакъым, и псэр пытыхь хахуэу биИ езэуащ. Зэрихьа лIыгъэм папщIэ, Хэку зауэшхуэ орденым и япэ нэгум тхьищэр хуэфащащ...

ЩыжиIэуда щIыпIэр ящIэми, и кхъащIхэр къаухуэмыгъэтурэ илъэс куэд дэжьи. И Iыхьлыхэр и лъэужьым щытехьар нэгьабэщ. Калининград областым хьэлэ Гусевскэ районым щыщ Ольховаткэ поселкэм ремонт лэжьыгъэхэр щыщграгъэкIуэкIым къагъуэта кьуэшыкхъэм щIалъхьауэ кьыщIэкIащ. Абдеж щагъэува фэеплъым Джьлахьстэней щыщ зауэлI хахуэ, гвардиеи и лейтенант Сэрахъэ Хьэжбий ТIэIиб и кьэм и уняцIэрэ тетщ.

ХЬЭЖЬIКЪАРЭ Алик.

Зэман хьэлъэм халъхуат

Тхьдэм укIуэцIрыплъмэ, цIыхум и дежкIэ зэман тынш щыIауэ къыщIэкIынкъым. Пасэ зэманыжьри, абы къыкIэлъыкIуэ лIэщIыгъуэхэри, иджы дыззэрыт лъэхъэнэхэри, къапщтэмэ, зауэ-банэ щымыIэу, цIыхур мамыру, зыхуэи яГъуэту зы илъэсищ дэнэ хъэна, абы и ныкъуи екIуэкIакъым. А псори къыщыожь къэралыгъуэ, къэралтет щыкIахэм, политик щхьэхуещхэхэм, зэхуэмыдыкъэ псэукIэ зыгъэувыну щIэкъуэхэм я деж.

ПСАЛЪЭМ папщIэ, абыхэм ящыщ зыщ етIощIанэ лIэщIыгъуэм екIуэкIа зауэшхуэкэр (урыс-япон, япэ империалист, етIуанэ дунейпсо зауэкэр). Псом хэмыдзэжу цIыхубэм тхьэмыщкIагъэшхуэ кьахуихьащ нэмыцэ фашизмэм зэхиуфла етIуанэ дунейпсо зауэм, абы ихьащ щIыгум щыпсэу къэралхэм щыщу цIыху мелуан куэдым я гъащIэр. А нэщхьеягъуэм и нэпсыр иджыри ужьыхьакъым, сабий мелуанхэр зеиншэу кьэнахэщ. Аращ хэкум и щIыхьым папщIэ зи псэр а зауэшхуэм щызытахэр, псэууэ къэзыгъэзэжахэр зэи тщыгъупщэ щIэмыхьу нур, я фэеплъым щхьэщэ хуэтщIын щIыхуейр. Сыт хуэдиз зэман дэкIами, абыхэм я цIэр кьэдгъэутэныным, кьаKIуа зауэ гъуэгур зэрыт- зэхэфIкIкIэ тхьжьыным я мыхьэнэр икъукIэ инц. Ар къытщIэхъуэ щIэблэм деж- кIэ фэеплъ мыкIуэдыжынщ, гъэсэныгъэ и лъэныкъуэкIэ мылъкушхуэщ.

Сэ мы тхыгъэм сыщытепсэлъэхьну си гуапэщ Бахъсэн районым хиубыдэ Зеикъуэ къуажэм щыщ Шыд Нухь Лъостэнбэч и къуэм кьикIуа зауэ гъуэгум.

Шыд Нухь 1915 гъэм кьалъхуащ. Жэпэгъуэр революцым и ужькIэ кьуажэм кьащIэзэуахэм пащIэщIэ школым щIэтIысхьащ. Лъостэнбэчэр абы и щхьэгъуэ Кьансидыгъэрэ кьуищра пхъуищрэ зэщапIат. МэкъумэшыщIэ унагъуэм щыIэу яГъуэту, бынхэм гъэсэныгъэфI, щIэныгъэ тэмэм яIэу я къэхъуащ.

А зэманым псэукIэщIэм дэрэжэгъуэ кьаритауэ щIэныгъэм дихьэх щIалэгъуалэм ящыщт Шыд Лъостэнбэч и бынхэри. 1935 гъэм Нухь ягъэкIуэ егъэджакIуэхэр щагъэхьэзыру Псыхуабэ дэт училищэм. Ар ехъулIэныгъэкIэ кьиухыу къэкIуэжа нэужь, Зеикъуэ пэщIэдзэ еджапIэм егъэджакIуэу щылэжьащ. 1938 гъэм дзэм ирадзырри куэлыкъу щищIащ. А зэманым Фин зауэр хъэхьеяти, ар иухыуэ хэтащ. И дзэ къулыкъур зэрфIэкIыкIэ кьыщыкIуэжам, ДыгулыбгъуэI кьуажэм и пэщIэдзэ еджапIэм и унафэщIу яГъуэври, илъэситIым нэблагъэкIэ абы щылэжьауэ Хэку зауэшхуэм и мафIэр кьэлыдащ. Бадзэуэгъуэ мазэм и пэщIэдзэм Зеикъуэ щыщу зауэм даша щIалэ гупым яхэтащ. Шыд Нухьи. Абы къигъэнэн хуей хъуащ фIыуэ илъагъу егъэджакIуэ Iэщ1агъэр, кьыдалъхуахэр, и Iыхьлыхэр. Куэд дэмыкIыу дзэм дашащ адрей и кьуэшхэри.

Здашэну щIыпIэм нэса нэужь, Нухь щIэныгъэ зэриIэр кьалъытэри, щIалэ гупи гъусэу щIагъэтIысхьащ политунафэщIхэр щагъэхьэзыр, Дон Iуфэ Iут Ростов кьалэм дэт дзэ еджапIэм. Ар мазитIым кьиубыдэу кьаратхьэри, лъэсыдзэ полкым хэту зауэм Iуащащ. Тулэ деж щекIуэкIа зэхуэу гущIэхэм я курыкупсэм хэтащ. Езым кьиуэтэжащ мыпхуэдэ хьыбар:

- Нэмыцэ фашист зэрыпхъуакIуэхэр кьышцебгъэрыкIуэ лъэхъэнэ хьэлъэм Тулэ деж щыхэкIуэдащ ди зауэлI мин бжыгъэ. Биим кьиуэтэреихьа ди дзэ гупхэр хущIэкъурт абы кьикIыну. Зэхэуэнэм куэд хэкIуадэрт. Политрук Шыд Нухь зыхэт лъэсыдзэ ротэм щыщу кьэнэжа зауэлI хыщIым нэсыр щэхуу бгъэдыхьащ Зайцевэ бгым и ижьырабгъу лъэныкъуэмкIэ къуэкIыпIэм хуэзэу мэз лъапэм щежэх псы щыкIуэм, икIи мурад ящIащ абы зэпрыкIыу къэухъурейныгъэм кьикIыну. Ауэ къащIэн хуейт а лъэныкъуэмкIэ нэмыщэхэр къекIуэлIамэ. Ар и пщэ иралъхьащ Шыд Нухь, икIи зауэлIитчу и гъусэу ирагъэжьащ. Псы тынэм Iуту ехыурэ, щIыпIэр сакъыу къащIыщащ. Абдежым къэхутащ мотоциклхэм тесу нэмыщэ гуп. Нухь унафэ ищIри, тIасхъэщIэхэр заищIэу абыхэм ятеуащ. Нухь хэхьэ гранатэмэра автоматышэхэмрэ нэмыщэхэр лъэрыщIыкI ящIащ, селэтитIи гъэр кьащIащ. Апхуэдэу гупым хэувыбар кьрагъащIри хэщIыныгъэшхуэ ямыIэу, фочауэ ротэм щыщу кьэнэжа псори хьэкъуреихьыныгъэм кьикIри, ди дзэхэм кьахьыхэжащ. Нухь абдежым кьыщигъэлъэгъуа лIыгъэм щхьэкIэ кьыхуагъэфэщагъэ щытащ «Хахуагъэм папщIэ» дамыгъэр.

КьыкIэлъыкIуэ махуэхэм нэхъри зэщIэплъащ зауэм и мафIэр. А зэманым нэмыцэдзэ командованэм кьаруушхуэ кьрихьэлIауэ щытащ Тулэ деж щыIэ фронтым. Ар Iупщ1у кьыщыхьэри, Совет Союзым и Маршал Василевскэм итхьжа и гъэкъэлыжхэми. Мис а зэушхуэм Нухь уIэгъэ щыхъури сымаджэщым щIэхуащ. Бий автоматышэр и дзажэнальэ зэрагъэкIуэ. Докутырхэм кьыззэральытамкIэ, уIэгъэр хьэлъэ дыдэу кьыщIэкIакъым. МазитIым кьэриубыдэу ягъэхъужри, иужькIэ Саратов дэт дзэ училищэм ягъэкIуащ. Абы мазэм щIигъукIэ щыIэри, капитан цIэр кьэфIащауэ зауэ Iэнатlэм игъэзэжащ. Связь Iэхухэм хуеджауэ хищIыкI хъуати, ЕтIуанэ Белорус фронтым щIыхьэжам ар яГъэуващ пэхьэдЗэ батальоным связькIэ и унафэщIу, икIи а къалэныр щIыхь пылъу игъэзэщIащ зауэр и кIэм нэсыху. Абы и нэгу щIэкIащ ди дзэр кьыщикIуэта зэман хьэлъэр, щебгъэрыкIуа, текIуэныгъэр кьыщIахьа иужь илъэсхэри. Дзэ Плъыжьым Сталинград деж фашистхэр дзэхэр щызэхикъута нэужь, зэпымыIууэ ар япэкIэ кIуэташ. ТекIуэныгъэ Иныр кьахьын папщIэ якIуа зауэ гъэзэгъанэ хьэлъэ псори Нухь зыхэта фочауэ ротэми зэпичащ. Ар ящыщт зауэлI нэхъ лъэрызехьэхэм, тIасхъэщIэх ягъэкIуэну дзыхь зрагъэзэхэм. ЗауэлIхэм я ныбжьэгъуфIу, лIыгъэ хэлъу, цIыху пэжу зэрыщытым кьыихэкIыу, командирхэми, и гъусэ зауэлIхэми пщIэрэ щIыхьрэ кьыхуащIырт икIи щапхъэу ягъэлъагъэрт. Абы мызэмытIэу зэхэуэ куэдым наIуэ щищIат и зэфIэкIыр, хэкум хуиIэ лъагъуныгъэр.

Кёнигсберг кьыщащта махуэм Нухь уIэгъэ хьэлъэ хъуащ икIи 1945 гъэм и мэкъуэгурэгъуэ маззм ар унэм къэжIэжащ. Ныкъуэдыкъэр хъуа щхьэкIэ, тIысыжу щIасакъым, Iэнатlэ зэмылIэужыгъуэхэм щылрэжьащ, и щIэныгъэм хигъэхъащ. Дзэм кьыззэрикIыжу ар ягъэуващ Зеикъуэ курыт школым щыIуэ IуэхухэмкIэ и егъэджакIуэу, иужькIэ партым и Iуащхьэмахуэ райкомым Iэнатlэ щиIыгъащ, Зеикъуэ щызэхэта колхозым и парт зэгучъэныгъэм щылэжьащ 1951 гъэм кьыщыщIэдзауэ.

Iэжьыгъэ Iэнатlэр ирихьэкIыуэ абы 1954 гъэм къиухащ парт, совет лэжьакIуэхэр щрагъаджэу партым и обкомым Налшык къыщызэIуихауэ щыта курс кIэщIэр.

Нухь сытым дежи цIыху гуапэт, нэщхьыбIэт, щыпкъэт, нэмыссышхуэ зыхэлът. Ар хэIэтыкIауэ псалъэу зэи зэхэпхынтэкъым, пэжым и телъхьэу, нэхъыжьыми нэхъыщIэми ихуэфащэщ пщIэ яхуищIу, ежьми кьыхуащIу и гъащIэр ихьащ. Абы и унагъуэм щахъумэ фашистыдзэр зэхэкъутэным хилъхьа кьарум, кьигъэлъэгъуа лIыгъэм, зэфIэкIым кьапэкIуэу кьрата дамыгъэхэр, щытхъу, фIыщIэ тхьилъхэр. Абыхэм яхэлъщ «Вагъуэ Плъыжь», Хэку зауэ ордену и я пэ нагъыщэ дамыгъэхэр, «Хахуагъэм папщIэ», «Зауэ зэфIэкIхэм папщIэ», «Германиеми зэрыпекIуамкIэ» медалхэр, езыр щIэзэуа дзэ часть 8267 «К» жьхуиIэм кьикIыу кьыхуагъэхьауэ щыта хъуэхъу тхьгъэр.

Щыд Нухь зэман хьэлъэм хилъхьат, и фэми куэд дэжIащ, и псэми куэд игъэ ващ, зауэ IэнатlэзэмкIэ, лажьэгъэми хуэзэфIэкI кьыщигъэнакъым. Апхуэдизу гугъу зыщIригъэхьар щIыхум, кьыштщIэхъуэ щIэблэм я насыпырщ.

ДЫКЪЫНЭ Хьэмид.

Лыхъужьыгъэр зыщамыгъэгъупщэну къыхураджэ

Хэкум и хъумакIуэм и махуэм ирихьэлIэу Шэджэм муниципальнэ щIыналъэм щекIуэкIащ «Споёмте, друзья» фестиваль-зэпеуэр. Ар къыззэригъэпэщащ щIыналъэм ЕгъэджэныгъэмкIэ и управленэм.

Зэпеуэм хэтащ районым и егъэджэныгъэ Iуэхущапи1эхэм щыщ гуп 15. Зэхьыхьэ кьыззэзыгъэпэщащэм зэрыжаIамкIэ, мыпхуэдэ зэIущIэкэр щIэблэм я Хэкур фIыуэ илъагъуу, жэуаплныигъэ яхэлъ къэгъэхъынымкIэ, тхьдэр ящIэнымкIэ, зауэ зэманым теуха уэрэдэкэр къэгъэщIэрэщIэжьынымкIэ.

Фестивалым и программмэм хыхьэу сэлэт фащэкэр зыщыгъ гупхэм жаIащ Хэкум, зауэм ятеуха уэрэдхэр, усэхэм кьеджащ, теплъэгъуэ кIэщIхэр ягъэлъэгъащ.

КъэпщытакIуэ гупым хэтхэм зэпеуэм зыкъыщызыгъэлъэгъуахэм я зэфIэкIхэмрэ утыку итыкIэмрэ лъэныкъуэ куэдкIэ кьалъытащ. ЕджакIуэхэм кьагъэнэIуащ актёр Iэзагъэ зэрабгъэдэлъыр, уэрэд жьIэным зэрфIэкI зэрыщIаIэр. Зэпеуэм хэтхэм зауэм теуха фильмхэм щыщ теплъэгъуэхэр ягъэлъэгъащ. НыбжьыщIэхэм я дэтхэнэ зы кьихьэгъуэри купщIэ иIэу, гум хыхьэу, зауэр уи нэгу кьыщIагъэхьэу кьайахьэлIащ. ЕджакIуэхэмзыкъыщIагъэлъагъуэм я ныбжьэгъуэхэр зыщамыгъэгъупщэну, щIэблэм мамыр гъащIэ хуэзыухуахэм хуэфащэу псэуну.

НыбжьыщIэхэр кьеджащ Окуджавэ Булат и «До свидания, мальчики», Рождественский Роберт и «Жди меня, и я вернусь», «Реквием», Добронравов Николай и «Не забывайте грозные года» усэхэм, жаIащ «Три танкиста», «А закаты алые...», «Прадедушка», «Мы за ценой не постоим», нэгъуэщI уэрэдхэри.

КъэпщытакIуэ гупым хэтхэм нэхъыбэрэ кьалъытащ Шэджэм Езанэ къалэм и курыт еджапIэ №1-м, Шэджэм ЕтIуанэ къуажэм и курыт еджапIэ №2-мрэ №3-мрэ, Нартан къуажэм и школ-интернат №5-м, ЩхьэлыкIуэ къуажэм и курыт еджапIэ №2-м щыщ еджакIуэхэм я зыкъэгъэлъэгъуэныгъэхэр. ЩIыналъэм ЕгъэджэныгъэмкIэ и управленэм и щIыхь тхьилъхэр кьыхэжаныкIахэми ираташ.

КIАРЭ Элинэ,
Шэджэм муниципальнэ щIыналъэм и щIыпIэ администрацэм и пресс-Iуэхущ1апIэм и лэжьакIуэ.

ЩIэблэм зрагъэплъыхь

Хэкум и хъумакIуэм и махуэм ирихьэлIэу Урысей МВД-м Налшык къалэмкIэ и управленэм и лэжьакIуэхэм республикэм и гимназие-интернат №1 и гъэсэнхэм зыщрагъэплъыхьащ КъБР-м щIэ МВД-м и Тхьдэм и музеим.

КъБР-м и Хабзэхьумэ Iэнатlэхэмрэ къэрал кIуэцIдзэхэмрэ я ветеранхэм я советым хэт Черновэ Алёнэ ныбжьыщIэ цIыкIухэм яхутепсэлъыхьащ музейр кьызэрызэрагъэпэщам, абы щIэлъ хьэпшыпхэр зыхуэдэм.

НыбжьыщIэхэм ГъэщIагъуэн ящыхъуащ хабзэхьумэ Iэнатlэм и Iэнатlэ кIуэхэм зэпеуэ зэмылIэужьыгъуэхэм кьыщащхьа дипломхэр, кубокхэмрэ медалхэмрэ.

- ЩIэблэм Хэкур фIыуэ ялъагъуу, абы хуэпэжу гъэсэныгъ, я къалэныр кьагурыгъэIуэныгъ мы Iуэхур зытеГъэщIэжар,-жаIащ Iуэхуг1уэр кьыззэзыгъэпэщахэм.

ДЫГУЛЫБГъУ Жантинэ.

Мы махуэхэм

Мазаем и 20, *щэбэт*

♦**ЦIыхухэр зэхуэгъэдэным и дунейпсо махуэщ**

♦1940 гъэм Налшык Iэфыкlэ фабрикэ кьыщыззIуахащ.

♦Адыгей драматург, усакIуэ **Кубэ Бийлъостэн** кьыззэральхъуэ илъэси 119-рэ ирокъу.

♦Адыгей тхакIуэ **Теувэж Хьэбиб** и ныбжьыр илъэс 85-рэ ирокъу.

♦Медицинэ щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъУ-м и профессор **Гъащтэ Абдул** кьыззэральхъуэ илъэс 81-рэ ирокъу.

♦Композитор, УФ-м и гъуэгджэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ, КъБР-м и цIыхубэ артист, Къэбэрдей-Балъкъэрым и Къэрал саугъэтым и лауреат **ХьэIупэ Джэбэ**рэ и ныбжьыр илъэс 74-рэ ирокъу.

♦Генерал-лейтенант, УФ-м и Къэзыбж палатэм и къэпщытакIуэ, Москва и Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ **Дзыбэ Мусэ** и ныбжьыр илъэс 65-рэ ирокъу.

♦Адыгейм, КъБР-м щIыхь зиIэ я артистэ **Бжэлъмыхь Барисэт (Бэллэ)** кьыщальхуа махуэщ.

♦«Адыгэ псалъэ» газетым и кьудамэм и унафэщI, КъБР-м и Правительствэм и ЩIыхь тхьилъэ зыхуаГъэфэща **Истэпан Залинэ** кьыщалъхуа махуэщ.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уэс кьыщесынущ. ЩIыIэр махуэм градуси 4 - 2, жэщым градуси 5 - 3 щыхъунущ.

Мазаем и 21, *тхьэмахуэ*

♦**Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэщ**

♦**Экскурсиер езыгъэкIуэкIым и дунейпсо махуэщ**

♦**Исландием щагъэлъапIэ цIыхубзым и махуэр**

♦**1784 гъэм** Крымым щыIэ кхъухь тедзапIэмрэ быдапIэмрэ Севастополь цIэр фIащащ.

♦**1819 гъэм** Санкт-Петербург къэрал университетыр къызэIуахащ.

♦**1920 гъэм** Урысейр электрификацэ щIынымкIэ и къэрал комиссэр (ГОЭЛРО) кьызэрагъэпэщащ.

♦Чехием щыщ тхакIуэ, усакIуэ, адыгэхэм я псэукIэм мызэ-мыгIэу тетхьыха **Чех Сватоплук** къызэральхъуэ илъэси 170-рэ ирокъу.

♦БэзщIэныгъэлI, филолог, Кавказым и тхьдэр зыджа, абхъазыбзэмрэ адыгэбзэмрэ я ятеуха кьэхутэныгъэхэр езыгъэкIуэкIа **Марр Николай** кьызэральхъуэ илъэси 152-рэ ирокъу.

♦РСФСР-м и цIыхубз сурэтыщI **Кончаловский Пётр** кьызэральхъуэ илъэси 140-рэ ирокъу.

♦Адыгэ тхакIуэ **Лохвицкий Михаил (Аджыкъу-Джэрий)** кьызэральхъуэ илъэс 94-рэ ирокъу.

♦Актрисэ цIэрыIуэ, УФ-м и цIыхубз артисткэ, СССР-м и Къэрал саугъэтыр зрата **Алентовэ Верэ** и ныбжьыр илъэс 74-рэ ирокъу.

♦КъэфакIуэ, КъБР-м щIыхь зиIэ и артист **Нэгъуэ Борис** и ныбжьыр илъэс 67-рэ ирокъу.

♦УэрэджьыIакIуэ цIэрыIуэ, Урысейм и цIыхубэ артист, УФ-м и Къэрал Думэм и депутат **Расторгуев Николай** и ныбжьыр илъэс 59-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIуэ щыщытынущ. ЩIыIэр махуэм градуси 3 - 1, жэщым градуси 4 - 2 щыхъунущ, уэси кьыщесынущ.

Мазаем и 22, *блыщхьэ*

♦**ЩIэпхъаджагъэ зыкIэлъыззрахьа цIыхухэм защIэгъэкъуэным и дунейпсо махуэщ**

♦**1921 гъэм** СССР-м и Къэрал планыр къызэрагъэпэщащ.

♦Польшэм щыщ композитор, пианист цIэрыIуэ **Шопен Фредерик** къызэральхъуэ илъэс 204-рэ ирокъу.

♦Дзэ къулыкъущIэ, США-м и ягъэ президенту щыта **Вашингтон Джордж** къызэральхъуэ илъэс 284-рэ ирокъу.

♦Биологие щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъУ-м и профессор **Щауэ Мухьэмэд** и ныбжьыр илъэс 74-рэ ирокъу.

♦УФ-м щIыхь зиIэ и энергетик, КъБР и къэрал, жьалгъуэ лэжьакIуэ **Кебеков Владимир** и ныбжьыр илъэс 70 ирокъу.

♦КъБР-м и Парламентым и депутату щыта, Къэбэрдей-Балъкъэрым мэкъумэш хозяйствэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Щоджэн Мартин** и ныбжьыр илъэс 62-рэ ирокъу.

♦УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и сенатор, КъБР-м и Президенту щыта, экономикэ щIэныгъэхэм я доктор, ЩIДААА-м и академик **Къанокъуэ Арсен** и ныбжьыр илъэс 59-рэ ирокъу.

♦Къэрал, политикэ лэжьакIуэ, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIу лэжьа **Хьэсанэ Руслан** и ныбжьыр илъэс 56-рэ ирокъу.

♦КъБР-м, КъШР-м, Адыгэ Республикэм, Ингушым я цIыхубэ артисткэ **Сокъур Ольгэ** кьыщалъхуа махуэщ.

♦КъБКъМУ-м и ректор, техникэ щIэныгъэхэм я кандидат, доцент **Апажэ Аслъэн** и ныбжьыр илъэс 42-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIуэ щыщытынущ. Махуэм хуабэр градус 1 - 3, жэщым щIыIэр 1 градус щыхъунущ.

Мазаем и 23, *гъубж*

♦**Хэкум и хъумакIуэм и махуэщ**

♦**1942 гъэм** Къардэн Къубатий Ленин орденыр япэу ящратащ.

♦Къэрал лэжьакIуэ, КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Унафэщу, КПСС-м и Къэбэрдей-Балъкъэр обкомым и секретару щыта **ШэджэхьэщIэ Мухьэмэд** къызэральхъуэ илъэс 93-рэ ирокъу.

♦Композитор, УФ-м и цIыхубэ артист, КъБР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, КъБР-м и Гимным и макъамэр зытха **Къардэн Хьэсэн** и ныбжьыр илъэс 93-рэ ирокъу.

♦УФ-м, КъБР-м щIыхь зиIэ и егъэджакIуэ **Пащты Султlан** къызэральхъуэ илъэс 93-рэ ирокъу.

♦КъБР-м щIыхь зиIэ и сурэтыщI **Акъсырэ МуIаед** и ныбжьыр илъэс 85-рэ ирокъу.

♦УсакIуэ, КъБР-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Гъубжокъуэ Лиуан** къызэральхъуэ илъэс 79-рэ ирокъу.

♦Актёр, режиссёр цIэрыIуэу щыта, СССР-м и цIыхубэ артист **Янковский Олег** къызэральхъуэ илъэс 72-рэ ирокъу.

♦Украинэм и ещанэ президент **Ющенкэ Виктор** и ныбжьыр илъэс 62-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уэфIу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 2 - 7, жэщым градуси 2 - 3 щыхъунущ.

Мазаем и 24, *бэрэжьей*

♦**Эстонием и щхьэхуитыныгъэм и махуэщ**

♦**Мексикэм и къэрал ныпым и махуэщ**

♦**1466 гъэм** дунейм щыIэпэ Бельгием лотерее щагъэджэгуащ.

♦Флотым и адмирал, тенджыз ФIыщIэ флотыр къызэзыгъэпэщахэм ящыщ **Ушаков Фёдор** къызэральхъуэ илъэс 271-рэ ирокъу.

♦ТхакIуэ, драматург цIэрыIуэ **Иванов Всеволод** къызэральхъуэ илъэси 121-рэ ирокъу.

♦ШэрджэзтхакIуэ **Уэхутэ Абдулыхь** къызэральхъуэ илъэси 107-рэ ирокъу.

♦Драматург, УФ-м щIыхь зиIэ и артист **ЩхьэгъэпсэМухьэмэд** къызэральхъуэ илъэси 101-рэ ирокъу.

♦УэрэджьыIакIуэ, РСФСР-м щIыхь зиIэ и артисткэ **Кристалинская Майе** къызэральхъуэ илъэс 84-рэ ирокъу.

♦Актрисэ, РСФСР-м и цIыхубэ артисткэ **Соловей Еленэ** и ныбжьыр илъэс 69-рэ ирокъу.

♦Физико-математикэ щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъУ-м и профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Алшагъыр Борис** и ныбжьыр илъэс 74-рэ ирокъу.

♦Къэрал лэжьакIуэ, хьэрычэтыщIэ, экономикэ щIэныгъэхэм я доктор **Ерчэн Тембулэт** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIуэ щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 4 - 10, жэщым градуси 2 - 5 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЬУ Маринэщ.

Лъэпкъ Iуущыгъэ:

Пхуэмыфащэ щауэгъу умыщI.

ПсэупIэр зейхэм я еджапIэ

• ЖКХ

Фэтэр куэд хъу унэхэр къызыхуэтыншэу зэрызэрагъэпэщыжыным теуха мыгъэрей илъэс семинарыр Тырныауз къалэм щрагъэкIуэкIащ. Ар къызэIуихащ «ЖКХ-м и Iэнатlэм жылагъуэ кIэлъыплъыныгъэмкIэ и щIыналъэ центр» Къэбэрдей-Балъкъэр жылагъуэ организацэм и правленэм и унафэщI Мэзло Руслан.

АБы къызэхуэсахэм яхуиIуэтащ КъБР-м и Правительствэр я щIэгъэкъуэну, республикэм и Жылагъуэ палатэм деж щыIэ «ЖКХ-м и Iэнатlэм жылагъуэ кIэлъыплъыныгъэмкIэ и щIыналъэ центр» организацэм, «Урысей зэкъуэт» партым, «Къэбэрдей-Балъкъэрым фэтэр куэд хъу и унэхэр къызыхуэтыншэу зэгъэзэщIыжынымкIэ щIыналъэ оператор» фондым «ПсэупIэр зейхэм я еджапIэ» проектыр зэгъэусу зэрагъэзащIэр. Мэзло Руслан къызэхуэсахэм ягу къигъэкIыжащ къэрал псэупIэ политикэм и унэтIыныгъэ нэхъыщхьэхэм, ЖКХ-м и Iэнатlэхэм я зекъэкIэм цIыхухэр къэгъэгъуэзэным, псэупIэр зейхэм я гудзакъэм, яхь жэуаплныигъэм хэгъэхъуэным проектыр зэрытещIыхьар.

«КъБР-м фэтэр куэд хъу и унэхэр къызыхуэтыншэу зэгъэзэщIыжынымкIэ щIыналъэ оператор» мыкоммерцэ фондым и унафэщI Щоджэн Артур я Iэхум нэхъыщхьэу хэлъхэр семинарым щызэпкъриихащ.

ЕджапIэм и япэ зэхьыхьэм хэтащ Iуащхьэмахуэ муниципальнэ щIыналъэм и щIыпIэ администрацэм и Iэтащхьэ Уянаев Казым, «КъБР-м фэтэр куэд хъу и унэхэр къызыхуэтыншэу зэгъэзэщIыжынымкIэ щIыналъэ оператор» мыкоммерцэ фондым, ЖКХ-м и Iэнатlэм жылагъуэ кIэлъыплъыныгъэмкIэ и щIыналъэ центрым я лыкIуэхэр, Тырныауз къалэм и щIыпIэ администрацэм и тхьэмадэр, Къэбэрдей-Балъкъэрым и Жылагъуэ палатэм щыщэр, ТСЖ-хэм, УК-хэм, ЖСК-хэм, жылагъуэ организацэхэмрэ политикэ партхэмрэ я унафэщIхэр.

Уянаев Казым ЕджапIэм и къызэгъэпэщакIуэхэм фIыщIэ яхуищащ икIи ЖКХ-м и Iэнатlэхэм и зехьэкIэм цIыхухэр нэхъыфIу хэгъэзэщIэн я щIыналъэм щIэх-цIэхьуэрэ щегъэкIуэкIыпхъуэ кьиныытащ.

ЖКХ-м и Iэнатlэм жылагъуэ кIэлъыплъыныгъэмкIэ и щIыналъэ центрым семинар еджэныгъэхэр республикэм и

Лъэпкъым и гъащIэр зэлъытар

ЩIэныгъэлIхэм зэрыжаIэмкIэ, дунейм и къэхъугъэ нэхъыщхьэ дыдэщ бзэр. ЗэрыхуагъэфащэмкIэ, илъэс мини 100 ипэкIэ къэхъуу, зауэжьу хуежьащ ялъ бзэхэм. ЦIыхуэхэр гуп-гупурэ гуэша хъуащ икIи дэтхэнэми я анэдэлъхубзэ зэрыгъэнэхуащ зэрызэгурыIуэн IэмэпсымэкIэ лъэщу. Иджыпсту щыIэу хуагъэфащэ бзэхэм я бжыгъэр мини 3 - 6 мэхъу. Дунейм псом къыщащтауэ щызэрахьэ бзэ нэхъ лъэрызехьэхэм я бжыгъэр 90-м щIигъуу хуагъэфащэ. Абыхэм яхэтщ цIыху куэд къызэщIэзыубыдэ лъэпкъышхуэхэр зэрыпсалъэхэри нэхъ лъэпкъ цIыкIухэм къагъэсэбэпхэри. Бзэхэр апхуэдэуи гуп-гупурэ гуэшащ. Абыхэм къызэщIаубыдэ зи къэпсэлъыкIэкIи я мыкъэнэкIи зэпэгъунэгъу псалъэ куэд къэзыгъэсэбэп лъэпкъхэр. Къапщтэмэ, адыгэбзэр хохьэ Кавказ бзэ гупышхуэкIэ зэджэм и адыгэ-абхъаз къудамэм.

ДЭТХЭНЭ лъэпкъым и дежкIи мыхьэнэшхуэ иIэщ и цIыхухэр я анэдэлъхубзэмкIэ зэрытхэфым, къызэреджэфым къадэкIуэу, Iэмал имыIэу а бзэмкIэ гупсысэу, сыт хуэдэ Iуэхури зэрихьэфу щытыным. Апхуэдэу щымытмэ, лъэпкъым ешым и щэнхабзи зэригъэпэщын дэнэ къэна, иIэри ихъумэжыфынукъым, зыужьынигъэшхуэ зыгъэтэ нэгъуэщI лъэпкъэмри щапхъэ ятрихьфынукъым.

Зи анэдэлъхубзэм пщIэ хуэзыщI, ар зыдж, зэзыгъащIэ лъэпкъым егъэзащIэ къыпэщылъ къаленхэм я нэхъыщхьэ дыдэр: къыщIэхъуэ щIэблэм анэдэлъхубзэр Iурылъу къеГъэтэдж, ялъ ита нэхъыжьхэм дуней тетыкIэу, гупсысэкIэу, Iуэху зехьэкIэу, цIыху хэтыкIэу яIахэм, ябгъэдэлъа щIэныгъэм, зэрахьа хабзэмрэ щэнхабзэмрэ, яхэлъа лIыгъэм ар щыгъуазэ хуещI. Апхуэдэу екъымэ икIи егъэбыдэ и лъэпкъыр, сыту жыIэпмэ бзэращI лъэпкъым и гущIэм уэрыншэсыф, и гупсысэхэм уазэрыльэIэсыф Iэмэпсымэр. ЩIы хъурейм лъэпкъыу тетыж я тхыдэр, зэрахьэ хабзэхэр, адрейхэм къаэзрыщхьэщыкI я лъэпкъ нэщэнхэр, гупсысэкIэмрэ псэукIэмрэ къозыгъащIэу щыIэри абыхэм я анэдэлъхубзэрщ.

Анэбзэр нэсу къэзымыгъэсэбэп лъэпкъым и къарур хуэмурэ щIокIуэсакIри, ар нэгъуэщI лъэпкъхэм яхошьпсыхьыж. Аращ 1999 гъэм ЮНЕСКО-м анэдэлъхубзэхэр хъумэным хузунэтIа унафэ щхьэхуэ къыщIищтар. Ар траухуаеу щытащ мазаем и 21-м - 1962 гъэм и апхуэдэ махуэм зи анэдэлъхубзэр зыхъумэжыну къэуба цIыху гупышхуэ Бангладешым щызэтраукIуэу щытащ. А махуэр Днейпепо тхыдэм къыхэнащ къарурэ бжыгъэкIэ нэхъыбэ лъэпкъым зи гуащIэр мащIэ, зи хуитыныгъэкIэ дакъуэа лъэпкъыр зыхидзэфынкIэ хъунэ бэлыхьым и щапхъэ фIыщIэу. Апхуэдэ афIэкIа къэбгъэхъу зэрымыхъунум, сыт хуэдэ лъэпкъри и бзэм хуэсакъын зэрыхуэйм я дамыгъащ а махуэр.

2000 гъэ лъандэрэ Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэр къэрал куэдым щагъэлъапIэ, лъэпкъэр хъума хъунымкIэ бзэхэм яIэ мыхьэнэшхуэм иджыри зэ псори иригъэгупсысыжу, ди анэдэлъхубзэр мыкIуэдыжьым, абы зиужьын папщIэ, ди къэралымрэ дуней псомрэ щызэкIуэ хабзэхэр ди тегъэщIапIэу, дэтхэнэми ди къалэн дгъэззэщIэным дыкъыхуриджэу. Ди адыгэ лъэпкъым щыщ дэтхэнэми и къалэнщ ди анэдэлъхубзэм и дахагъэр, къабзагъэр, абы и зэфIэкIыр дгъэлъагъэу, абы пщIэ хуэтщIу, тхъумэу, зедгъэужьу дыпсэуну. Бзэращ лъэпкъым и псэр. Лъэпкъыр лъэ быдзкIэ увыныр, абы и тхыдэм, гуаздэжьым, щэнхабзэм зиужьынри, цIыхуэм я зэхэщIыкIым зиужэщIыныр - лъэпкъым и гъащIэр зэлъытар бзэм и къарур аращ. Апхуэдэу зыIурылъ лъэпкъым емылъытауэ бзэ псори мамырыгъэмрэ зыужьыныгъэмрэ, ди къэралым, щIынальэм я екъулIэныгъэм хуэгъэлэжьапхъэщ.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

Мазаем и 21-р Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэщ

ЕгъэджакIуэ IэкIуэлъакIуэ

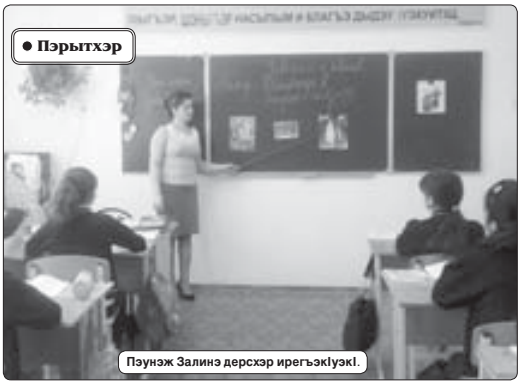

● Пэрытхэр

Пэунэж Залинэ дерсхэр ирегъэкIуэкI.

Анэдэлъхубзэр щIэблэм зэрырагъащIэ Iэмалхэр егъэфIэкIуэныкIэ, дихьэхыу сабийм и бзэр егъэджыныкIэ, лъэпкъым бгъэдэлъ псэкупсэ къулеягым сабийр ешэлIэныкIэ, и хабзэр, тхыдэр фIэгъэщIэгъэуну зригъэщIэным хуэшэныкIэ щапхъэ нэсу къэплъытэ хъунущ Бахъсэн районым хыхьэ Къубэ-Тэбэ къуажэм дэт курыт школ №21-м адыгэбзэмрэ литературэмрэ щезыгъэдж Пэунэж (Дол) Залинэ и Iуэху зехьэкIэ пэрытыр. Абы фIыуэ къыгуроIуэ егъэджакIуэу иджырей лъэхъэнэм улажьэныр - ар щIэблэм щIэныгъэ пыухыкIа ябгъэдэлъхьэным и закъуэу зэрыщымытыр. Пэунэжыр йолIалIэ и нэIэм щIэт дэтхэнэ сабийми и псэм дахагъэр къыщыгъэушыным, лъагапIэщIэхэр къащтэфу, щIэныгъэщIэхэр къаугъуеифу ныбжьыщIэр къэгъэтэджыным мыхьэнэшхуэ ирет.

ИСЛЪЭМЕЙ жылэм къыщалъхуащ Залинэ. Курыт школыр абы къыщиуха нэужь, ныбжьыщIэр щIэтIыхьхащ КъБКъУ-м ФилологиемкIэ и институтым и адыгэ къудамэм, фIыуэ илъагъу, зыщIэхъуэпс Iэщ-щIагъэр зригъэгъуэтыну. 2005 гъэм еджэныр екъулIэныгъэкIэ зэфIигъэкIа нэужь, ар еувэлIащ зыхуэщIэхъуа Iэнатlэм.

Пэунэжыр егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ Iэнатlэм зэрыпэрыхьэрэ илъэси 10 хъууэ арами, а зэманым кIрибыдэу хуэзфIэкIащ лэжьыгъэм щIэхыу хуэIэижь зэрыхъуар наIуэ кьищIрэ и цIэри фIыкIэ игъэIун. Залинэ и Iуэху зехьэкIэм и лъабжьэр иджырей технологиещIэхэм егъэджэныгъэм къыщыгъэIуах Iэмалыщ1эхэм тещIыхьащ. Абы егуГуу егъэхьэзыр дэтхэнэ дерсри, сабийжм бзэм и хабзэхэмрэ лъэпкъ литературэм и хъугъэфIыгъуэхэмрэ ятеухуауэ щIэ гуэркэр кьызэращIэным, ахэр хэжупсэу, къыдалъхуа я анэбзэм пщIэ хуащIу зэригъэсэным хущIэкIуу. Апхуэдэ бгъэдыхьэкIэ дахэ зыпэрыт лэжьыгъэм хуэIэ хабзэщ зи Iэщ1агъэр гурэ псэкIэ къыхэзыхахэм.

- Зи лэжьыгъэм темызэшэу гу къабзэрэ псэ Iэфкlэ бгъэдэт, еджакIуэ цIыкIухэм фIыпIъагъуныгъэ хуаIэу абыхэм я зэхэщIыкIым сыт щыгъуи зезыгъэужь, щIэныгъэкIи гъэсэныгъэкIи ядэгъашэ егъэджакIуэр дапщэщи щапхъэщ си деж кIэ. Апхуэдэхэуи анэдэлъхубзэр егъэгъэджэ лэжьакIуэ пашэхэу, цIэрыIуэхэу Дыщэкl Мариэ, Мэшыкъуэ Iэсият, Нэхущ Залинэ сымэ, нэгъуэщIхэри, - и лэжьыгъэм топсэлъыхь Пэунэжыр. - Курыт школым сабийм къыщIихын хуейщ, щIэныгъэфIым къыдэкIуэу, цIыхугъэ нэс, лъэпкъ гъэсэныгъэ, Хабзэ екIу, къэбзэщIэн дахэ. Ахэр егъэджэныгъэм хэзухуанэурэ дерсхэр изогъэкIуэкI.

Апхуэдэу Iуэху еплъыкIэр зи гъуазэ Залини абы иригъаджэхэри сыт щыгъуи жыджэру хэтщ школым, районым, республикэм анэдэлъхубзэмкIэ щекIуэкI зэхьэзэхуэхэм, гъэлъэгъуэныгъэхэм. Нэгъабэ екъулIэныгъэ къыщихьащ адыгэбзэмкIэ раойнпсо зэхьэхьэм. Нэхъ иужьыIуэкIэ хэтащ Мэхъэжкьалэ щекIуэкIа щIыналъэпсо мастер-классым. Абы къыщратащ 2-нэ нагъыщэ зиIэ щIыхь тхыпIыр.

«Си бзэ - си псэ, си дуней» зэпеуэм жыджэру хэтхэми ящыщщ Залинэ. Мыгъэрей апхуэдэ зэпеуэм пашэ щыхъуащ ар икIи Москва яГъэкIуащ Анэдэлъхубзэр езыгъэджэхэм я зэфIэкIыр щагъэлъагъуэ Урысейпсо мастер-классым хэтыну. Залинэ абы хэта къудейкъым, атIэ ялъ увыпIэр къыщихьащ «Бгъэдэль педагогикэ Iэзагъ лъагэм папщIэ» жыхуиIэ унэтIыныгъэм. Пэунэжым къыхуагъэфэщащ УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министерствэмрэ ЩIэныгъэм зегъэужьыныкIэ абы и федеральнэ Iуэхущ1апIэмрэ къабгъэдэкI щIыхь тхыпIыр, нэгъуэщI саугъэт лъапIэхэри тыгъэ кьыхуащIащ.

Зи Iэнатlэм гуроу псэкIэ бгъэдэт бзыльхугъэм унагъуэ дахи иIэщ. Абыр и щхьэгъусэ Арсенрэ зэгурыIуэрэ зэдэIуэжу мэпсэу, бынитI зэдапI, фIым хуауащийуэ.

ЩIэблэм анэдэлъхубзэр егъэджаныным, хэкупсэу гъэсэным псэ хьэлэлу пэрыт егъэджакIуэм екъулIэныгъэщIэхэр иIэну ди гуапэщ.

КЪАРДЭН Маритэ.

● ЩIэблэ

Щоджэн Эммэ и псы къэжэгъуэщ.

МурадыщIэхэр зи куэд пщащэ

Иджырей щIалэгъуалэм я нэхъыбэр къалэм щыпсэуну я гур хуеIэми, Щоджэн Эммэ и псэм нэхъ дыхьэр къуажэрэщ. Ар Налшык къыщалъхуа пэтми, зыщыпсэур Лэскэн куейм хыхьэ Ерокъуэ жылэрщ. Абы фIы дыдэу ельагъу гум къедэхащIэ къуажэ акъужь щабэр, гукIуэр, нэри псэри дзэзыхьэх дыкъэзыуцурейхь щхьэантIагъэ дахэр, апхуэдэуи, узыIэпыэзышэ хьэуа къабзэр.

ЭММЭ 1991 гъэм Налшык къалэм къыщалъхуащ. Иджыри сабий дыдэу ар и унагъуэр щIыгъуу Ерокъуэ къуажэм мэлэпхъуэ. А жылэм дзет, Мэсей Алъэнджэрий и цIэр зезыхьэ курыт еджапIэр абы фIы дыдэу къиуха нэужь, КъБКъУ-м Филологиемкlэ и институтым и адыгэбзэ къудамэм щIоIтIысхьэ. Анэдэлъхубзэр фIыуэ зыльIагъу, ар екIуу зыIурылъ пщащэм еджэныр негъэс, школ лэжьыгъэми и къарум щопль.

- Нобэр къызэдэсым Iэфlу си гум илъщ курыт еджапIэм щызгъэкIуа лъэхъэнэр, - игу къеГъэкIыжь Эммэ. - А зэманырщ егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ лэжьыгъэм гу щыхуэсщIари. Курыт еджапIэм щызиIащ щIэныгъэ куу зыбгъэдэлъ егъэджакIуэ ахъыбрэзманхэр. Апхуэдэхэщ, школ унафэщIым и къуэдзэ, биологиемкIэ дезыгъэдэжа Сомгъур Людмилэ, урысыбзэмрэ литературэмкIэ егъэджакIуэ Вындыгъу Леммэ, адыгэбзэмрэ литературэмрэ сыдезыгъэхьэха, абы и Iэфlыпlэр зыхьызэзыгъэщIа Безрокъуэ Аринэ сымэ, нэгъуэщIхэри. Аринэщ си фIыщIэр адыгэбзэмрэ литературэмрэкIэ егъэджакIуэ сызэрыхъуар. Абы и дерс егъэкIуэкIыкIэхэр хуабжьу гъащIэгъуэнт. Зыми емыщхьу, махуэ къэскIэ нэхъри нэхъ щIэщыгъуэ, хьэлэмэт ищIуэр абы ахэр егуГуу зэхигъэувэрт. Анэдэлъхубзэм, литературэм кьищынэмыщIауэ, абы хабзэм, нэмысым, тхыдэм я хьыбар гъэщIэгъуэнхэми щыгъуазэ дыхуищIырт. Къуажэ щколым сыщцезыгъэджа Iэщ1агъэлI нэсхэм кьызбгъэдалъхьа щIэныгъэ куум, абыхэм къызата чэнджащ щхьэпэхэм я фIыщIэкIэ сэ схуэзэфIэкIащ конференц, олимпиадэ, зэпеуэ, зэхьэзэхуэ зэхуэмыдэхэм сыкэтын. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщIэ, адыгэ усакIуэ ныбжьыщIэ Бэлагъы Любэ и творчествэм теухуауэ Налшык щекIуэкIа щIэныгъэ конференцым, апхуэдэуи адыгэ усыгъэм лъэужь дахэ кьыщызыгъэна усакIуэ тельыджэ КIуащ Бетlал и творчествэм теухуауэ Черкесск къалэм къыщызэрагъэпэща пшыхьым сызэрыхэтар, нэгъуэщIхэри.

- Компьютерхэм Iэмал хъарзынэхэр къуат анэдэлъхубзэм, литературэм, тхыдэм, щэнхабзэм лъэщу заужьынымкIэ. Апхуэдэуи, егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ лэжьыгъэхэри Iэщ1агъэлIхэми ныбжьыщIэхэми къащегъэсэпIащIэ. Абыкlэ къызэдгъэпэщ слайдэм, презентацэхэмкIэ сабийхэр псынщIэ дыдэу къыдоIукъэж. Электрон учебникхэри псынщIэу, Iэрыхуэу, хуиту, щIэблэм дежкIэ къэгъэсэбэпыгъуэфIэу щытщ, - жеIэ егъэджакIуэм.

Иджырей еджакIуэ цIыкIухэм уадэлэжьэныр яныныкъуэхэм гугъусыгъу гуэру къафIощI. Абыхэм акъылэгъу ядэхъуркъым пщащэр. ЕгъэджакIуэ ныбжьыщIэм зэрыжиIэмкIэ, апхуэдэ щхьэусыгъуэхэр лэжьыгъэм зыщIелъэхьыныкIэ Iэмал къудейуэ щыту аращ. Абы къызэриIуэтэмкIэ, дэтхэнэ зы еджакIуэ цIыкIуми псынщIэ дыдэу угурыIуэрынущ.

- Ныбжьыщ1э къэс бгъэдыхьэкIэ щхьэхуэ кьахуэгъэтын хуейуэ - аркъудейщ. ГъащIэм къыщыхъуа Iуэхугъуэхэр тегъэщIапIэ пщIыуэрэ, абыхэм цIыкIухэм дерс щхьэпэхэр кьахеб6гъэхьу, тхыдэм лъэужьыфI къыщызыгъэна цIыху Iущхэр щапхъэ пщIыуэ, чэнджещ зэмылIэужьыгъуэхэмрэ псалъэ щабэхэмрэ къэбгъэсэбэпу уахэтмэ, псынщIэ дыдэу ахэр кьыпхудэхьэхынущ, - йогупсыс егъэджакIуэр. - КлассщIыб лэжьыгъэр, зэпеуэ зэхуэмыдэхэр сэбэп мэхъу сабийм и къуэхьым зиужьынымкIэ. Ахэр нэгъуэщI зэпеуэшхуэхэм я къежьапIэу щытщ.

Щоджэныр яужь итщ дэтхэнэ зы дакъикъэри пщIэншэу зэриныгъэкIуэдыныным. ТхьапIыр зи Iэпэгъу пащащэр и щIэныгъэм нэхъри зэрыхигъэхуэным ерыщу пылыщ. Еджэным къыщдэкIуэу ар Iуэхугъуэ зэмылIэужьыгъуэхэми дахьэх. Ар дахэу къофэ, адыгэ макъамэ, пасэрей уэрэдыжьхэм щIэдэIун фIэфIщ. Адыгэ уэрэдыжьхэм едалуэ къудейм къыщымынэу, абыхэм япкърыльт псалъэхэм къарыкI мыхьэнэ куур нэсу зэрызыхиущIынэм хущIокIу. КъимыдэкIэ, абы унагъуэ къалэнхэри егъэзащIэ. Пащащэ жыджэрым псом зыгъэдыжьу фIэфIщ удэ гъэгъа зэмылIэужьыгъуэхэр игъэкIын. Абы зэрыжиIэмкIэ, адыгэ уэрэдыжьхэмрэ удэ гъэгъахэмрэ Іэпкъльапкъ ешам къарурущIэ къыхэзгъэхьэжь.

Щоджэн Эммэ гупсысэ гъэщIэгъуэнхэр зиIэ егъэджакIуэ ныбжьыщIэщ. Мурадхэр зи куэдым нэхъыфIу икIи нэхъ псынщIэу зиузэщIу жаIэ. Ди гуапэщ пащащэм и зэфIэкIхэм нэхъри хигъэхъуэну.

ПЩЫХЬЭЩIЭ Хьэмзэт.

● ГуфIэгъуэ зэхьихьэхэр

Псэхэр зэпызыщIэ, гугъэр зыгъэнэху

Езауэ Мадинэ зэIуущIэм къыщопсалъэ.

Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэм ирихьэлIэу ди республикэм зэхьэхьэ купщIафIэ куэд щокIуэкI. Абыхэм ящыщщ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ къыщызэрагъэпэща щэнхабзэ пшыхь дахэр. Еджапlэ нэхъыщхьэм ЦIыпIынэ Аслъэн и цIэр зезыхьэ Адыгэ щэнхабзэмкIэ и центрым и утыкур а пщыхьэщхьэм зыIэтыр псэхэр зэпызыщIэ, гугъэр зыгъэнэху лъэпкъ макъамэрт. ЕгъэджакIуэхэмрэ студентхэмрэ я хьэщIэт Къэбэрдей-Балъкъэр, Адыгэ, Осетие Ищхьэрэ - Алание, Ингуш республикэхэм щIыхь зиIэ я артист Лосэн Тимур рэзабы и нэIэм щIэт «Бзэрадзэ». «Джэраджэ» уэрэджыIакIуэ гупхэмрэ.

УЭРЭДУС Iэзэ икIи уэрэджыIакIуэ цIэрыIуэ Лосэным и гупхэр йолэжь ди адыгэбзэр егъэфIэкIуэным, абы адэкIи зегъэужьыным хуэгъэпса я проект хэхар гъащIэм хэпщэным. БлэкIа пIэхэм я гуапэ ящIын папщIэ, студентхэр къеджащ Лосэным и усэхэм, абы и уэрэдхэм ящыщи ягъэзэщIащ. Пшыхьым щагъэпэлIащ «Адыгэ Iуэрыlуатэ» предметымкIэ экзаменыр фIы дыдэу зыста студентхэр. ЕджакIуэхэу МокъуэЗ Лаурэрэ Пщыхьэщ1э ФатIимэрэ ираташ ЦIыпIынэ Аслъэн и цIэкIэ ягъэува стипендиер.

- Адыгэ макъамэмрэ адыгэ пшынэмрэ къапкърыкI дахагъэр, гукIуагъэр щIалэгъуалэм я деж нэтхьэсыным, абыхэм гурэ псэкIэ зыхедгъэщIэным дыхущIэкъуащ артистхэр, - кьыхигъащIащ Лосэным. - ДыщогуфIыкI хэкупсэ гупсысэ зыбгъэдэлъ, анэдэлъхубзэм, щэнхабзэм пщIэ хуэзыщI, ахэр фIыуэ зыльIагъу щIалэгъуалэ екIу пIэлъкъым зыщIэрыщIэхъуэм.

Махуэщхуэ концертым хэтащ режиссёр-постановщик ЕмкIуэ Андзор, Щоджэнщ1ыкIу Алий и цIэр зезыхьэ адыгэ театрым и артист Хьэмырзэ Ахьмэд, уэрэджыIакIуэ ныбжьыщIэхэу ДышцэкI Артуррэ ЗэкIуей Азэмэтрэ.

Адыгэ щэнхабзэмкIэ центрым и унафащI Езауэ Мадинэ фIыщIэ ин яхуищащ пшыхьым къахуеблэгъа хьэщIэ пIалъэщIэхэм я гъэпсыкIэ. Абыхэм яГъэхьэзыр ящIэ. Абы и гъэпсыкIэм и лъабжьэр ящыщ. Ар ЩIэныгъэ-гъэсэныгъэ Iэнатlэм зэрыпэрыхьэрэ илъэси 10 хъууэ арами, а зэманым кIрибыдэу хуэзфIэкIащ лэжьыгъэм щIэхыу хуэIэижь зэрыхъуар наIуэ кьищIрэ и цIэри фIыкIэ игъэIун. Залинэ и Iуэху зехьэкIэм и лъабжьэр иджырей технологиещIэхэм егъэджэныгъэм къыщыгъэIуах Iэмалыщ1эхэм тещIыхьащ. Абы егуГуу егъэхьэзыр дэтхэнэ дерсри, сабийжм бзэм и хабзэхэмрэ лъэпкъ литературэм и хъугъэфIыгъуэхэмрэ ятеухуауэ щIэ гуэркэр кьызэращIэным, ахэр хэжупсэу, къыдалъхуа я анэбзэм пщIэ хуащIу зэригъэсэным хущIокIу. Апхуэдэ бгъэдыхьэкIэ дахэ зыпэрыт лэжьыгъэм хуэIэ хабзэщ зи Iэщ1агъэр гурэ псэкIэ къыхэзыхахэм.

- Зи лэжьыгъэм темызэшэу гу къабзэрэ псэ Iэфlкlэ бгъэдэт, еджакIуэ цIыкIухэм фIыпIъагъуныгъэ хуаIэу абыхэм я зэхэщIыкIым сыт щыгъуи зезыгъэужь, щIэныгъэкIи гъэсэныгъэкIи ядэгъашэ егъэджакIуэр дапщэщи щапхъэщ си деж кIэ. Апхуэдэхэуи анэдэлъхубзэр егъэгъэджэ лэжьакIуэ пашэхэу, цIэрыIуэхэу Дыщэкl Мариэ, Мэшыкъуэ Iэсият, Нэхущ Залинэ сымэ, нэгъуэщIхэри, - и лэжьыгъэм топсэлъыхь Пэунэжыр. - Курыт школым сабийм къыщIихын хуейщ, щIэныгъэфIым къыщIищтар. Ар еджапIэм щыгъуазэ дыхуищIырт. Къуажэ щколым сыщцезыгъэджа Iэщ1агъэлI нэсхэм къызбгъэдалъхьа щIэныгъэ куум, абыхэм къызата чэнджащ щхьэпэхэм я фIыщIэкIэ сэ схуэзэфIэкIащ конференц, олимпиадэ, зэпеуэ, зэхьэзэхуэ зэхуэмыдэхэм сыкэтын. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщIэ, адыгэ усакIуэ ныбжьыщIэ Бэлагъы Любэ и творчествэм теухуауэ Налшык щекIуэкIа щIэныгъэ конференцым, апхуэдэуи адыгэ усыгъэм лъэужь дахэ кьыщызыгъэна усакIуэ тельыджэ КIуащ Бетlал и творчествэм теухуауэ Черкесск къалэм къыщызэрагъэпэща пшыхьым сызэрыхэтар, нэгъуэщIхэри.

- Компьютерхэм Iэмал хъарзынэхэр къуат анэдэлъхубзэм, литературэм, тхыдэм, щэнхабзэм лъэщу заужьынымкIэ. Апхуэдэуи, егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ лэжьыгъэхэри Iэщ1агъэлIхэми ныбжьыщIэхэми къащегъэсэпIащIэ. Абыкlэ къызэдгъэпэщ слайдэм, презентацэхэмкIэ сабийхэр псынщIэ дыдэу къыдоIукъэж. Электрон учебникхэри псынщIэу, Iэрыхуэу, хуиту, щIэблэм дежкIэ къэгъэсэбэпыгъуэфIэу щытщ, - жеIэ егъэджакIуэм.

Иджырей еджакIуэ цIыкIухэм уадэлэжьэныр яныныкъуэхэм гугъусыгъу гуэру къафIощI. Абыхэм акъылэгъу ядэхъуркъым пщащэр. ЕгъэджакIуэ ныбжьыщIэм зэрыжиIэмкIэ, апхуэдэ щхьэусыгъуэхэр лэжьыгъэм зыщIелъэхьыныкIэ Iэмал къудейуэ щыту аращ. Абы къызэриIуэтэмкIэ, дэтхэнэ зы еджакIуэ цIыкIуми псынщIэ дыдэу угурыIуэрынущ.

- Ныбжьыщ1э къэс бгъэдыхьэкIэ щхьэхуэ кьахуэгъэтын хуейуэ - аркъудейщ. ГъащIэм къыщыхъуа Iуэхугъуэхэр тегъэщIапIэ пщIыуэрэ, абыхэм цIыкIухэм дерс щхьэпэхэр кьахеб6гъэхьу, тхыдэм лъэужьыфI къыщызыгъэна цIыху Iущхэр щапхъэ пщIыуэ, чэнджещ зэмылIэужьыгъуэхэмрэ псалъэ щабэхэмрэ къэбгъэсэбэпу уахэтмэ, псынщIэ дыдэу ахэр кьыпхудэхьэхынущ, - йогупсыс егъэджакIуэр. - КлассщIыб лэжьыгъэр, зэпеуэ зэхуэмыдэхэр сэбэп мэхъу сабийм и къуэхьым зиужьынымкIэ. Ахэр нэгъуэщI зэпеуэшхуэхэм я къежьапIэу щытщ.

Щоджэныр яужь итщ дэтхэнэ зы дакъикъэри пщIэншэу зэриныгъэкIуэдыныным. ТхьапIыр зи Iэпэгъу пащащэр и щIэныгъэм нэхъри зэрыхигъэхуэным ерыщу пылыщ. Еджэным къыщыгъэкIуэу ар Iуэхугъуэ зэмылIэужьыгъуэхэми дахьэх. Ар дахэу къофэ, адыгэ макъамэ, пасэрей уэрэдыжьхэм щIэдэIун фIэфIщ. Адыгэ уэрэдыжьхэм едалуэ къудейм къыщымынэу, абыхэм япкърыльт псалъэхэм къарыкI мыхьэнэ куур нэсу зэрызыхиущIынэм хущIокIу. КъимыдэкIэ, абы унагъуэ къалэнхэри егъэзащIэ. Пащащэ жыджэрым псом зыгъэдыжьу фIэфIщ удэ гъэгъа зэмылIэужьыгъуэхэр игъэкIын. Абы зэрыжиIэмкIэ, адыгэ уэрэдыжьхэмрэ удэ гъэгъахэмрэ Іэпкъльапкъ ешам къарурущIэ къыхэзгъэхьэжь.

Щоджэн Эммэ гупсысэ гъэщIэгъуэнхэр зиIэ егъэджакIуэ ныбжьыщIэщ. Мурадхэр зи куэдым нэхъыфIу икIи нэхъ псынщIэу зиузэщIу жаIэ. Ди гуапэщ пащащэм и зэфIэкIхэм нэхъри хигъэхъуэну.

ПЩЫХЬЭЩIЭ Хьэмзэт.

● Ди бзэм теухуауэ

Пасэрей дыдэ

Адыгэхэм я бзэр дуней псом щынэхъ пасэрей дыдэхэм, гъэщIэгъэныщIэхэм, купщIафIэхэм ящыщщ. Шэч хэмылъу, а зырауэ щытынкIэ мэхъу Азие Ипщэм щыIауэ кIуэдыжа бзэхэм я щэхухэр кьэхутэныжькIэ «Iункlыбзэ1ух» хъуфынури. Зэгуэр лъэщ дыдэу щыта бзэ зэлъэпкъэгъуэхэм я зы пыдахуэ абхъаз-адыгэхэм я бзэм кьыпкърыкI кьарум кьуегъащIэ ахэр зыхэпсэукI дунейр зэхэзыщIыкIыфынур акъылкIэ даIуэ цIыхурауэ зэрыщытыр.

МЕССАРОШ Лайош,
мэжэр щIэныгъэлI. 1839 гъэ.

Дакъикъэ IэфI

Си лэжьыгъэр щыщIэздзэм, хьэкъыу спхыкIауэ си фIэщ хъурт бгырыс Іэлыр гурыщIэ тельыджэм - гъащIэм и нэхугъэ IэфIым - щIэныгъэм кьиззэрыщIэтэджэнур; щIэныгъэмрэ тхыбзэмрэ ди гур кьыщауIэн зэман дэр папщIи къэсынщ.

Сэ сымыльагъункIи хъунщ а дакъикъэ IэфIыр - си лъахэм щIэныгъэншагъэр Іэщ1ыб щищыну лъэхъэнэр; сыт хуэдиз гухэхъуэгъуэ зыхэсщIэнт сэ абы щыгъуэ!..

Сльэкъым хуэдиз щIащ сэ, фIыгъуэ зэрызлэжьыным сыхуэпсэуащ. Ухыгъэмрэ Къэхъугъэр зи Iэмырымрэ сольэIу анэдэлъхубзэм хузиIа лъагъуныгъэр здэзыгъэшын щIэблэ си ужь кьихъуэну.

НЭГУМЭ Шорэ.
1836 гъэ.

Къэхутэныгъэ гуэри схуэщIакъым

Адыгэбзэр адрейхэм куэдкIэ къащхьэщокI. Абы иропсалъэ Къэбэрдеишхуэмрэ Джылахъстэнеймрэ щыпсэуэхэр, Лабэ Іуфэ Іус беслъэнейхэр.

Псыжь адрыщIкIэ щегъэжьауэ хы Іуфэм нэс щыпсэу адрей адыгэ лIакъуэхэм я псэлъэкIэр абы мащIэу кьыщхьэщокI. А бзэмрэ абы и диалект зыбжанэмрэ хэтщ макъ пIыгIахэр, жьгъыжьгъэр, бзэгупэмрэ бзэгу лъэдакъэмрэ кьыщыхъу макъхэр. Абыхэм бзэр нэхъ къулей, дахэ ящI, ауэ хамэ лъэпкъ щыщхэм дежкIэ къэпсэлъыгъуейщ. Сэ къэхутэныгъэ пыухыкIа гуэри схуэщIакъым а бзэ телъыджэм екъэплауэ, ауэ сощIэ абыхэм кьыззэрыгуэкI, псоми зэдащIэ псэлъэкIэм нэмыщи «щакIуэбзэ» (щIагъыбзэ) зэраIэр.

КЛАПОРТ Генрих,
урыс академик. 1807 гъэ.

ДжэгуакIуэм и зэфIэкIыр

Кавказым, Къэбэрдейм джэгуакIуэ екIуэлIапIэншэхэм ящрихьэлIэу зэрыщытрэ куэд щIакъым. Мис абыхэм ящыщ зым и псалъэм и къарур зыбнэсыр кьиззэрыгъэлъэгъуар: «Сэ зы псалъэкIэ къэрабгъэр хахуэ, хэкум и хуэмакIуэ сощIыж, дыгъум и ахэр кьыпхудэхьэхынущ, - ноIуэ ерыщ1ащ1эу зэрыжиIэмкIэ, апхуэдэ щхьэусыгъуэхэр лэжьыгъэм зыщIелъэхьыныкIэ Iэмал къудейуэ щыту аращ. Абы къызэриIуэтэмкIэ, дэтхэнэ зы еджакIуэ цIыкIуми псынщIэ дыдэу угурыIуэрынущ.

- Ныбжьыщ1э къэс бгъэдыхьэкIэ щхьэхуэ кьахуэгъэтын хуейуэ - аркъудейщ. ГъащIэм къыщыхъуа Iуэхугъуэхэр тегъэщIапIэ пщIыуэрэ, абыхэм цIыкIухэм дерс щхьэпэхэр кьахеб6гъэхьу, тхыдэм лъэужьыфI къыщызыгъэна цIыху Iущхэр щапхъэ пщIыуэ, чэнджещ зэмылIэужьыгъуэхэмрэ псалъэ щабэхэмрэ къэбгъэсэбэпу уахэтмэ, псынщIэ дыдэу ахэр кьыпхудэхьэхынущ, - йогупсыс егъэджакIуэр. - КлассщIыб лэжьыгъэр, зэпеуэ зэхуэмыдэхэр сэбэп мэхъу сабийм и къуэхьым зиужьынымкIэ. Ахэр нэгъуэщI зэпеуэшхуэхэм я къежьапIэу щытщ.

Щоджэныр яужь итщ дэтхэнэ зы дакъикъэри пщIэншэу зэриныгъэкIуэдыныным. ТхьапIыр зи Iэпэгъу пащащэр и щIэныгъэм нэхъри зэрыхигъэхуэным ерыщу пылыщ. Еджэным къыщыгъэкIуэу ар Iуэхугъуэ зэмылIэужьыгъуэхэми дахьэх. Ар дахэу къофэ, адыгэ макъамэ, пасэрей уэрэдыжьхэм щIэдэIун фIэфIщ. Адыгэ уэрэдыжьхэм едалуэ къудейм къыщымынэу, абыхэм япкърыльт псалъэхэм къарыкI мыхьэнэ куур нэсу зэрызыхиущIынэм хущIокIу. КъимыдэкIэ, абы унагъуэ къалэнхэри егъэзащIэ. Пащащэ жыджэрым псом зыгъэдыжьу фIэфIщ удэ гъэгъа зэмылIэужьыгъуэхэр игъэкIын. Абы зэрыжиIэмкIэ, адыгэ уэрэдыжьхэмрэ удэ гъэгъахэмрэ Іэпкъльапкъ ешам къарурущIэ къыхэзгъэхьэжь.

Щоджэн Эммэ гупсысэ гъэщIэгъуэнхэр зиIэ егъэджакIуэ ныбжьыщIэщ. Мурадхэр зи куэдым нэхъыфIу икIи нэхъ псынщIэу зиузэщIу жаIэ. Ди гуапэщ пащащэм и зэфIэкIхэм нэхъри хигъэхъуэну.

ПЩЫХЬЭЩIЭ Хьэмзэт.

Усэхэр

Уахътыншэ

Ди Іуащхьэмахуэ
Уафэм ныщIоуэ,
Бахъсэн уэрыжьыр
КъуакIэм щызоуэ,
Мы ди хэк

● Псалъэ пэжхэр

Къуажэ дэз Iыхьлы нэхъ жылэ и зырыз благъэ

◆Фlыгъуэм я нэхъыщхьэр зэгурыlуэщ.
◆Iуэхум я нэхъ быдэр гухэлъ пэжщ.
◆Бажэр ущу екъымэ, мэщакlуэ.
◆Iэнэр зыхуаухуэр лъагъуныгъэщ.
◆Хуарэр зыгъэlэдэжыр зекlуэлlщ.
◆Ириуэнуи ирищтэнуи гу къуэцlыилъкъым.
◆Къуажэ дэз Iыхьлы нэхърэ жылэ и зырыз благъэ.
◆Нэм псэр зыщlешэ, гум гур уреджэ.
◆Уи благъэ уемыпэзкlе - уи бийм благъэ хуэхъунщ.
◆Уипхъу зэрысрэ уи нысэ и дыщрэ.

● Шхынигъуэ

Щlакхъуэ зэтеупlэщlыкl

Гуэдз хьэжыгъэ хужьыр пlинэу Iэнэм траухуанщlэ, и кур кратхъу. Шхум фошыгъу, шыгъу, содэ, сэхуран дагъэ, джадыкlэ уда халъхэрэн, фошыгъур ткIуху псори зэхагъэзэрыхь, ар хьэжыгъэм хуащIа кумбым иракlэри тхъэвыр япщ. Тхъэвыр кIыхьу ягъэджэрэзри, Iыхьэурэ зэпаупщI, ахэр хупхъэкlэ пlащlэу яху, мм 1,5 - 2 я Iывагъыу. Адрейхэм нэхърэ нэхъ ину зы тхъэв Iыхьэ яху, Iэнэм тхъу щахэрэри ар тралъхьэ. Абы тхъу щахэу, фошыгъуи трагъэщащэ. Тхъэв яхуа псори я зэхуакум тхъу щахэм, фошыгъу дагъэлъалъэурэ лъагэу зэтралъхьэ. Итlанэ и лъабжьэ дыдэм щlэлъ тхъэв иным и кlапэхэр къыдрашейри зэтралъхьа псоми я щIыIум джэдыкlэпскlэ щIэзэкlэрагъапщlэурэ, а псори тхъу зыщIихуа тебэм хуэсакъыу ираlтьхьэ, и щхьэм шатэ щахуэ, хьэкулъэм ирагъэувэри и щхьэфэр дыщафэ хъуху (дакъикъэ 20 - 25-кlэ) ягъэажьэ. Хьэзыр хъуа щlакхъуэ зэтеупlэщlыкlым тебэм зэрилъу и щхьэфэм псы щIыIэ тlэкlу щахуэ, тебащхьэр трапlэжри нэхъ щабэ хъун щхьэкlэ дакъикъи 10 - 12-кlэ щагъэт. Итlанэ Iыхьэурэ зэпаупщIри Iэнэм трагъэувэ. Шей драф, шху, шатэ дашх. Щlакхъуэ зэтеупlэщlыкlыр зэращlыр тхъущlэкlэщ. Тхъур жьымэ, абы мэ гурымыкъ къыхех.

Халъхьэхэр:

гуэдз хьэжыгъэ - г 600,
шхуэ - г 300,
тхъэвым халъхьэ джэдыкlэу - 1,
тхъэвым щахуэ джэдыкlэу - 1,
шыгъуу - г 2,
содэу - г 4,
шатэу - г 25-рэ,
фошыгъуу, тхъууэ, сэхуран дагъэу - узыхуейм хуэдиз.

Лы гъэбэкхъа кlэртlофэ щlэлъу

Мы шхыныгъуэр былымылми мэлылми къыхэпщlыкl хъунщ. Лыр тыкъыр щыкlуурэ, г 30 - 40 хъуэу, яупщlатэ, псы щIыIэкlэ ятхъэщI, ягъэжэпхъ, шыгъу хадзэри фlыуэ зэлащlэж. Лы шыуар дагъэ хъеплъам мыIув дыдэу халъхьэ. Мафlэр ин ящlри зэлащlэурэ ягъажьэ, тхъуэплъ хъуху. Итlанэ абы щlакlэ лэпс е псывз, зэлащlэри, тебащхьэр тепlаэу, мафlэ мыиным тету ягъэбэхъ дакъикъэ 20 - 25-рэ хуэдизкlэ. Ар зэрызэфlэкlыу, Iупщlэурэ упщIэта кlэртlофэ, щхьэхуэу гъэжьа бжьыныщхьэ халъхьэ, зэлащlэ, тебащхьэр трапlэжри мафlэ щIыкlым тету хьэзыр хъуху ягъэбэхъ. Хьэзыр хъуа шхыныгъуэм джадзым трагъэщащэри тебащхьэр тепlаэу дакъикъэ зытхуэхlэ щагъэт, мэ гуакlуэ къиштэн щхьэкlэ. Iэнэм щытрагъэувэкlэ зэлащlэ. Зэрызэщlэлъу тепщэчым иралъхьэри пщтыру яшх, пlастэ, мырамысэ хуабэ, чыржын, мэжаджэ, щlакхъуэ и гъусэу.

Халъхьэхэр *(зы цIыху IыхьэI):*

Iыпщlэу - г 200,
кlэртlофэ укъэбзауэ - г 50,
бжьыныщхьэ укъэбзауэ - г 30,
щэ гъэткlауэ - г 60,
шыгъуу, шыбжийуэ, джэдгыну - узыхуейм хуэдиз.

«Адыгэ шхынхэр» тхьылъым къитхыжащ.

● Нэгзыужь

«Артек» зыгъэпсэхупlэм теухуа гукъэкlыжхэр

2014 гъэм и гъатхэм XXI лlэщlыгъуэм и тхыдэм мыхьэнэшхуэ щызиlэ Iуэхугъуэ къэхъуащ. Ирагъэкlуэкlа referendum-мым иужькlэ, Кърым Республикэм и Правительствэм гъатхэпэм и 17-м щlыналъэ щхьэхуиту зыкъиlыытэжащ икlи УФ-м и властхэм зыхуагъэзащ ди къэралым къыгурыхьэну щlэлъэlуу.

ДАУИ, а Iуэхугъуэм цIыху мин бжьыбэхэм я гъащlэм лъэужь гуэр хъущIигъэнащ, Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщ сабий пщlы бжьгъэхэри хэту. Ар пыщlащ «Артек» дунейпсо сабий центрым и лэжьыгъэр зэрызэрауплъэжам. Абы сыщIэну си насып кIыхьащ икlи а зыгъэпсэхупlэм щlекlуэкl гъащlэм фIыхэзгъэгъэзэну си гуапэщ.

КъБР-м Егъэджэныгъэмкlэ, щlэныгъэмрэ щlалэгъуалэм я Iуэхуэмкlэ и министерствэм къипсэлъыкlри, «Артек» сыздгъэгъэкlуэнум теухуа хьыбар гуапэр къызжаIащ. Дыщежьэнур шыщхьэуIу мазэрат.

Къыхсхуэмыгъэсу мазитlкlэ абы сыпэплъащ. Сытми зэманыр къыщыблагъэм, Къзбэрдей-Балъкъэрым щыщ адыгэкlэ гуп Минводы кхъухьлъатапlэм дыкlуащ. Ящэу кхъухьлъатэм ущитlысхьэкlэ, абы нэхъ шыпкlагъуэ щымыIэу къыпщоху. Абдежым зыхэпщlэ гурыщlэр псалъэкlи къыпхуэIуэтэнутэкъым. Иджыпсту ар сигу къэкlыжмэ, сфIэдыхьэшхэнщ. Сыкъыщыкlуэкъым кхъухьлъатэр шынагъуэ къыщIыщхьыргэкъым.

«Артек» сабий центрыр здэщыIэ Гурфуэ щlыпlэм автобускlэ дашащ. Гъэгу дыздытетым гу лъыстащ Кърымыр и теплъэкlэ ди республикэм зэрыпэгъунэгъум, куэдкlэ зэрынэхъ хуабэмрэ тенджыз зэрыщыIэмрэ къомыльытэмэ. Бгыпlэ щIыпlэу зэрыщытрагъэнт, языныкъуэхэм ди щIыпlэм сыщIэжу къыщыхьужырт.

Къыхэгъэщипхъэщ «Артек» центрыр зыгъэпсэхупlэ зыбжанэу зэрызэхэтыр. Сэ сыщыщIа зэманым къриубыдэу абы и зэгухьныгъэпщIым щIыщу тхурат лажьэр: «Морская», «Янтарная», «Речная», «Хрустальная», «Лазурная». «Морская» зэгухьэныгъэр, лагерь щхьэхуэу щIымытми, адрейхэм къыхэгъэщхьэхукlат. «Артек» центрым и «Морская» лагерыр нэхъ жыг дыдэкlи ящыщщ. Ар къызэрагъэпэщащ «Артек» зыгъэпсэхупlэр щаухуам. 1925 гъэм мэкъуаугъуэм и 16-м къыщIедзэ лагерым и тхыдэ дахэм.

Ди гупыр дызэкlэщlамычыну тедгъэчыныхьами, щхьэхуэ дыхьуащ. Турист, журналист, къызэрыгъэкlэзэгухьэныгъэхэм дащыхьагъадэри, гуп щхьэхуэу дагъэшащ. Журналистхэм я гупыр кхыхэсхри, зыгъэпсэхупlэм щIыдгъэкlуэну гъащIэм щIидзащ.

«Артек» щыIэхэм я маХуэр гъэщIэгъуэну ухуат. Пщадджьыжьым псори дыкъэзыгъэсу «хущIэттхъуэу», ди Iэпкlпсэпкlым зедгъэукъуэдийрт, пщэдджьжьышхэ тщIыпрт, тенджызым е зыплъыхьакlуэ дыкlуэрт. Абы иужькlэ ди щхьэм тедгъэкlуэдэну зэман тlэкlу къытхудэхуэрт, итlанэ шэджагъуашхэ тщIырти, журналистикэмкlэ лекцэм дыкlуэрт. Къыкlэлъыкlуэ тlэкlу дедзакъэрти, шэджагъуэ жей тщIырт, тенджызым дыкlуэрт, ди щхьэм тедгъэкlуэдэну зэман абдежи къыщыщхудэхуэрт, пщыхьэщхьэшхэ тщIырти дыгъуэлъыхьэрт. Пэжщ, а ди махуэ убыхуам зэрымыщIэкlэ нэгъэщIу Iуэхугъуэ куэд къыщыхэхуэ дыкъэхуэрт: гуп щхьэхуэхэм къызэрагъэпэща спорт зэхьэзэхуэхэр, зэпеуэхэр, концертхэр. Зыгъэпсэхупlэм и шхапlэм щхьэхуэу сыкъытеувыIэну сыхуейщ. Ар гупитI («Хрустальная», «Янтарная») зэгъуэгу зыгъашхэ, къатитI хьу ухуэныгъэшхуэщ. Интернетыр щылажьэри арат, ауэ уи пощтым уеплъыну е зыгуэрым тхыгъэ хуебгъэхьэну Iэмал щыIэтэкlым. Сабий, ныбжьыщIэ гупым зэуэ ар къызэрагъэсэбэпым папщIэ, абы и лэжьыгъэр къызэпыудырт. Интернетым димысым папщIэ, ныбжьыщIэхэр лъэщыгъэкlэ дызрагъэпсэлъауэ жыпlэ хъунущ.

Гъэсакlуэхэм я гугъу пщIымэ, ахэр ди къэралым и гуманитар еджапlэ нэхъыщхьэхэм я студент нэхъыфlхэм ящыщт. Гуп къэс апхуэдэу щы яхэтт. Ахэр психолог, социальнэ лэжьакlуэ, филолог, егъэджакlуэ Iэщlагъэхэм хуеджэхэрт. Къэбгъэлъагъуэмэ, ди гъэсакlуэхэм ящыщ щы Псыхуабэ бэзщIэныгъэхэмкlэ и къэрал университетым и ещанэ курсым щIэст. Дэтхэнэри гупыытэ, псэ хьэлэл зиIэ цIыхухэт. Нэхъыщхьэращи, абыхэм сабийхэм бгъэдыхьэкlэ хуаIэт...

«Артек» дэтхэнэ зыми дэзыхьэх и лъэныкъуэкlэ щиущIэн щIгъуэтырт. Зэфlэкl зыбгъэдэлъхэм ар наIуэ ящIыну Iыпал яIэт. Апхуэдэхэм папщIэ зэпеуэхэр, зэхьэзэхуэхэр къызэрагъэпэщырт. Къапщтэмэ, сурэт щIыныкlэ ирагъэкlуэкlам сэ етIуанэ увыпlэр къыщысхьащ.

Зыгъэпсэхупlэм щыслъэгъуэхэр, щызэхэсщIэхэр къызэщIэкъуэжьхэм папщIэ напэкlуэщI зыбжанэ сыхуейщ. Массандровскэ, Ливадийскэ ордзэунэхэм, Космонавтикэмкlэ музейм, тенджызым, нэгъэщI куэдым щхьэхуэу я гугъу сщIыну сыхуейт...

ПсомУуэмыдзу нэхъ си жагъуэ хъуар дыкъыщежьэжыну пlалъэр псынщIэу къызэрыблэгъарц. Кърымым сыщIыхьу щIыналъэ, къэрал зэмылIэужьыгъуэ куэдым щыщхэр щIыхуГэ, ныбжьэгъу къысхуэхъащ. Ар сэркlэ лъапlэщ. Ди зэщхьэщхьыныгъэхэм емыльытауэ куэдкlэ дызэрызэщхьым гу лъыстащ. Дэ псори «Артек»-м дызэришэлащ!

КъАНДУР Iэдэм,
Налшык къалэ дэт гимназие №29-м и 11-нэ классым и еджакlуэ.

● Гъэщlэгъуэнщ

Мыщэ хужьракъым нэхъ иныр

«ТИТАНИК» кхъухь абрагъуэр 1911 гъэм Инджылызым щаухуауэ щытащ. Абы и хьэлъагъэ тонн 46.300-рэ, метр 269-рэ и кIыхьагъэт, метр 28,2-рэ и бгъуагъэт, метр 26-рэ и лъагагъэт. ЩIыщIилъэфа махуэм абы цIыху 2.224-рэ исащ. Абыхэм ящыщу цIыху 1513-рэ хэкlуэдащ.

* * *

Инджылызым щыщ Кенмун Джон 1989 гъэм мэкъуаугъэм и 4-м дакъикъиплIым кхъриубыдэу маркэ 328-рэ бзэгукlэ псыф ищIурэ письмоильэм тригъэуат.

* * *

Индиием щыщ Таммлиад Джейрам 1988 гъэм мазаем и 12-м щIидзэри, сыхьат 58-рэ дакъикъ 19-кlэ Iэгу еуат.

* * *

Инджылызым ялэ автомобилыр щащIам щыгъуэ, абы и пэ ити зыгъуэ жэрт, машинэ къызэрыкlуэр цIыхухэм яжриIэу, ахэр гъэзгум тригъэкlыу, сакъын зэрыхуейр ягуригъаIуэу.

* * *

Куэдым я гугъэщ мышщ хужьым нэхъ ин псэуащхьэхэм яхэмытыу. Ауэ 1987 гъэм Аляскэм къыщащубыдат мышщхъу гъуабжэшхуэ. Ар щашэчам килограмм 680-рэ и хьэлъагъэт. Мышщ хужьхэм я нэхъ иныр зэрыхъур килограмм 450-рэщ. Апхуэдэ мышщм и плIэ лъакъуэмкlэ зэ уэгъуэм гуум я нэхъ иныр къеуKIыф. Зэвгъапщат: асльэн нэхъ ин дыдэм и хьэлъагъыр килограмм 230-рэщ, къапльэным - килограмм 270-рэщ. ЩIым щызекlуэ зэхъуэкlэхэм ящыщу а мышщ гъуабжэм нэхърэ нэхъ ину щыIэр пылым и закъэщ.

* * *

Пингвинхэм нэхъ бэшэч щыIэкъым. Император пингвиныхъым мышхэу мазэ бжьыгъэ ирехьэкlыф. Ар тенджызым кхыхокlри, пингвин анэр щыкlэцI щIыпlэм макIуэ, махуэ 62 - 65-кlэ джэдыкlэхэм тесщ, аргуэру апхуэдизкlэ шырхэр егъэхуабэ, анэм ахэр игъашхэурэ закъригъэувыжыу. Итlанэщ псым щигъэззэкlыр, шэни щыщIидзэкlыр. Псори зэхэту махуи 130 - 135-кlэ мышхэн хузэфlокl.

ШЫПШ Даянэ.

● Псалъэ

Псалъэзэблэдз

Екlуэкlыу: **7**. Пасэрей фоч. **8**. Таурыхъ ..., псысэ .... **9**. Бейрут къалэр зи щыхьэр къэрал. **10**. Шыр къызэрагъэIэсэ кlапсэшхуэ. **12**. КъурIэн щыкlу. **14**. АдакъэщIэрэ ... пlастэрэ. **16**. Узынщагъэр хъумэныкlэ Къэбэрдей-Балъкъэрым и министр Шэт ... **18**. Адыгэ композитор щIэрыIуэ, Урысей Федерацэм и къэрал саугъэтыр зрата. **21**. Курыт Азием изыбыдэ языныкъуэ къэралхэм я тепщэхэм нэхъапэм зэреджэу щыта. **24**. Уи бзэгур къэзыс шхынигъуэ гуэр. **25**. ... и жапIэр езым къеГуэтыжь. **26**. Къуапиц, лъэныкъуищ зиIэу ящIа тхылъымпIэ е нэгъэщI гуэр. **29**. ...- урым бэнэкlэ. **30**. Ялэ адыгэ щIэныгъэлIхэм ящыщ, «Адыгэ народым и тхыдэ» тхылъыр зи Iэдакъэщlэкl. Абы и цIэр зэрехьэ Налшык и зы уэрамым. **31**. Фадэ гуащIэ. **34**. ЩIалэм и щхьэцым ... машIэ хидзащ. **35**. Адыгэш къабзэ. **36**. Китайм щекlуэкlа дунейпсо олимп зэхьэзэхуэм и чемпион хъуа адыгэ пелуан. **38**. Бжэныфэм кхыхащIыкl къэп. **39**. Сымаджэм лъапlейуэ ... кърагъэщхуащ. **40**. Кавказ Ищхъэрэм щыщ лъэпкъ. Ди республикэми абы ящыщу мин зыбжанэ исщ. **41**. Пщыкъушхуэ щIэбэн политикым жиIэ псори зи ... хьу куэд щыIэщ. **43**. УнафэщIышхуэм и Iэнатlэр ... хэхьпlэ ищIащ. **45**. Губгъуэ джэд пIащэ, лъэтэфу. **48**. Махъсымэ къызыхащIыкl зэхэгъэва. **49**. Пщэдейрей ... нэхърэ, нобэрей бзу. **50**. Гьиринэ.

Къехьу: **1**. И нэм чы ... хуэдэ. **2**. Абы дыгъужьыр фIэбэлацэщ. **3**. Бжьэхэм фо къызыпах, зи пхъэр щабэ жыг. **4**. Набдзэ ... **5**. ... тригъэIэбащ («игъэгузэващ» жыхуиIащ). **6**. А цIэр зэрахьэ псыежэхым, къалэм, районым. **11**. Сабийр ... хъущи, жэщым дигъэжейрхьым. **13**. ЛIыжьым и ущием ... къыхихащ щIалэщIэм. **15**. Нэхъапэм пщIантIэхэм дагъэувэу щыта, фIэдзапlэ куэд зиIэ пкъо. **17**. Къуанщагъэ зыIэжьа цIыху. **19**. Балигъыпlэ иува щIалэм и ... кIуэгъуэщ. **20**. Дзэхупс ... хуэдэ. **22**. Адыгэ псалъэжьым зэрыжиIэмкlэ, абы и кIуэдыжьыгуэм дамэ къытокlэ. **23**. КIыщокъуэ Алим и адэцIэр. **27**. Зимыжьэпщыпlэ щэхуу зыгъэжIауэсэ. **28**. Къуэцэ-чыщэ. **32**. Мэлбахъуэ Тимборэ и уэлиигъуэм ди республикэм и правительствэм и Iэтащхьэу щыта. Абы и цIэр фIащащ Налшык и уэрамхэм ящыщ щыи. **33**. Адыгэ псалъэжьым жиIэм тепщIыхьмэ, апхуэдэ цIыхур щыту малIэ. **37**. Зи пхьафэр щхъуафэ-фIыщIафэ, псэуалъэгъэ къызыхах жыг, гъэсыныпхъэ щхьэлмэт. **38**. Зи нэхэр кууэ ис цIыху. **41**. А удзым и гъэгъахэр щхьэгъэжьыжьыфэщ, гъэмахуэпэм гъэгъэн щIедзэри щхьэмыжьым ещхьу Iэрамэу къыпедзэ. Хущхъуэгъуэуи къагъэсэбэп, Iащми фIыуэ яшх. **42**. МафIэ бзий къыдидзу, уафэм къыщIоуэ. **43**. Зэгуамыгъэкlэ псэущхьэм траха фэ. **44**. Ныкъусаныгъэ, сэкъат, ... **46**. Iэскэн районым щыщ къуажэ. **47**. ... щхьэнтэ.

Зэхэзылъхьар **МЫЗ Ахьмэдщ.**

1			2			3		4			5			6
7										8				
	■	■		■	9						■	■	■	
10		11					■		■	12		13		
						14								
15		16		17			■	■	18	19				20
21			■		■	22		23				24		
	■	■	25					26					■	■
		27										28		
29					30					31				
				32			■		■	33			■	
			34				■	35						
36		37					■					38		
		39							40					
						41		42						
43			44							45	46			47
	■	■			48									
49										50				

Мазаем и 13-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

Екlуэкlыу: **3**. Нэбгъэф. **5**. Бжьыныху. **7**. Бру. **10**. Къашыргъэ. **13**. Емуэ. **14**. Гунэдж. **15**. Бу. **17**. Шху. **18**. Джэд. **20**. Кьыкъ. **22**. Кумб. **23**. Хей. **24**. Ныш. **25**. Гьудэ. **26**. Сом. **29**. Жыр. **31**. Ущ. **32**. Сэ. **34**. Хъыжьэ. **36**. Бгъэр. **38**. Телефон. **41**. Шыд. **42**. Чэщанэ. **43**. Кьихьэмэ.

Къехьу: **1**. Хэщыкъ. **2**. Бжьыхьэ. **3**. Нэпсей. **4**. Куржы. **6**. Хуэрэджэ. **8**. Пэу. **9**. Кьан. **11**. Амур. **12**. Щыпэ. **16**. Хьэмидей. **18**. Джэлэс. **19**. Дахэм. **20**. Кьэшэж. **21**. Кьэлэр. **27**. Пщае. **28**. Осло. **30**. ПхъэщIыкl. **33**. Архъуанэ. **35**. Жьей. **37**. Гъэр. **38**. Теунэ. **39**. Ерыщ. **40**. Назир.

● Узыншагъэ

Дзэр быдэ хъун щхьэкlэ

Пlыр зи мащIэ цIыхум щынэ щIыкlу хуаукlыри, и тхьэмащIыгъур хуабэу кхрахырт, тыкъыр щIыкlуу яупщIатэрти, имыгъэнщIкlуу ирагъэзлъэтэхырт. Хуэмышхьу Iумпэм ищIмэ, ягъэвэзпхъэрт.

* * *

Хьэлlамэ кlупlинэм шэ хуабэ, шху дэпщхрейм э, абы Iэпкlпсэпкlым хэхъ шлакхэр кхыкерГэкl, напlэ зэлъахэри егъэхъуж.

* * *

Дзэр быдэ хъун щхьэкlэ гуэдзым кхыхэщIыкlа кlыпта я щхьэм жьэдалъхьэри, ягъэнщIкlуурэ яхуэшэчыху жьэдагъэлъ, итlанэ кхъыжьэдадзыж. Апхуэдэурэ илъэсым кхриубыдэу тхуэ-хэ щIыпlэу зэрыщытрагъэнт, языныкъуэхэм ди щIыпlэм сыщIэжу кхъыщыхьужырт.

Къыхэгъэщипхъэщ «Артек» центрыр зыгъэпсэхупlэ зыбжанэу зэрызэхэтыр. Сэ сыщIыщIа зэманым къриубыдэу абы и зэгухьныгъэпщIым щIыщу тхурат лажьэр: «Морская», «Янтарная», «Речная», «Хрустальная», «Лазурная». «Морская» зэгухьэныгъэр, лагерь щхьэхуэу щIымытми, адрейхэм къыхэгъэщхьэхукlат. «Артек» центрым и «Морская» лагерыр нэхъ жыг дыдэкlи ящыщщ. Ар къызэрагъэпэщащ «Артек» зыгъэпсэхупlэр щаухуам. 1925 гъэм мэкъуаугъуэм и 16-м къыщIедзэ лагерым и тхыдэ дахэм.

Ди гупыр дызэкlэщlамычыну тедгъэчыныхьами, щхьэхуэ дыхьуащ. Турист, журналист, къызэрыгъэкlэзэгухьэныгъэхэм дащыхьагъадэри, гуп щхьэхуэу дагъэшащ. Журналистхэм я гупыр кхыхэсхри, зыгъэпсэхупlэм щIыдгъэкlуэну гъащIэм щIидзащ.

«Артек» щыIэхэм я маХуэр гъэщIэгъуэну ухуат. Пщадджьыжьым псори дыкъэзыгъэсу «хущIэттхъуэу», ди Iэпкlпсэпкlым зедгъэукъуэдийрт, пщэдджьжьышхэ тщIыпрт, тенджызым е зыплъыхьакlуэ дыкlуэрт. Абы иужькlэ ди щхьэм тедгъэкlуэдэну зэман тlэкlу къытхудэхуэрт, итlанэ шэджагъуашхэ тщIырти, журналистикэмкlэ лекцэм дыкlуэрт. Къыкlэлъыкlуэ тlэкlу дедзакъэрти, шэджагъуэ жей тщIырт, тенджызым дыкlуэрт, ди щхьэм тедгъэкlуэдэну зэман абдежи къыщыщхудэхуэрт, пщыхьэщхьэшхэ тщIырти дыгъуэлъыхьэрт. Пэжщ, а ди махуэ убыхуам зэрымыщIэкlэ нэгъэщI Iуэхугъуэ куэд къыщыхэхуэ дыкъэхуэрт: гуп щхьэхуэхэм къызэрагъэпэща спорт зэхьэзэхуэхэр, зэпеуэхэр, концертхэр. Зыгъэпсэхупlэм и шхапlэм щхьэхуэу сыкъытеувыIэну сыхуейщ. Ар гупитI («Хрустальная», «Янтарная») зэгъуэгу зыгъашхэ, къатитI хьу ухуэныгъэшхуэщ. Интернетыр щылажьэри арат, ауэ уи пощтым уеплъыну е зыгуэрым тхыгъэ хуебгъэхьэну Iэмал щыIэтэкlым. Сабий, ныбжьыщIэ гупым зэуэ ар къызэрагъэсэбэпым папщIэ, абы и лэжьыгъэр къызэпыудырт. Интернетым димысым папщIэ, ныбжьыщIэхэр лъэщыгъэкlэ дызрагъэпсэлъауэ жыпlэ хъунущ.

Гъэсакlуэхэм я гугъу пщIымэ, ахэр ди къэралым и гуманитар еджапlэ нэхъыщхьэхэм я студент нэхъыфlхэм ящыщт. Гуп къэс апхуэдэу щы яхэтт. Ахэр психолог, социальнэ лэжьакlуэ, филолог, егъэджакlуэ Iэщlагъэхэм хуеджэхэрт. Къэбгъэлъагъуэмэ, ди гъэсакlуэхэм ящыщ щы Псыхуабэ бэзщIэныгъэхэмкlэ и къэрал университетым и ещанэ курсым щIэст. Дэтхэнэри гупытэ, псэ хьэлэл зиIэ цIыхухэт. Нэхъыщхьэращи, абыхэм сабийхэм бгъэдыхьэкlэ хуаIэт...

«Артек» дэтхэнэ зыми дэзыхьэх и лъэныкъуэкlэ щиущIэн щIгъуэтырт. Зэфlэкl зыбгъэдэлъхэм ар наIуэ ящIыну Iыпал яIэт. Апхуэдэхэм папщIэ зэпеуэхэр, зэхьэзэхуэхэр къызэрагъэпэщырт. Къапщтэмэ, сурэт щIыныкlэ ирагъэкlуэкlам сэ етIуанэ увыпlэр къыщIысхьащ.

Зыгъэпсэхупlэм щыслъэгъуэхэр, щызэхэсщIэхэр къызэщIэкъуэжьхэм папщIэ щызэщIэкъуэжьхэм сыщIыпlэ, зыщIэнэ, зыщIэ, зэрыщIэнкlэ, зэрыщIэнкlэ, зэрыщIэнкl